មូលដ្ឋាននៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា

ដោយៈ **បណ្ឌិត សូ សុធីរ**
មន្ត្រីស្រាវជ្រាវនាយកដ្ឋានវិទ្យាសាស្ត្រអប់រំ
នៃវិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម
រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

ទោះបីជាមុខវិជ្ជាចិត្តវិទ្យា ត្រូវបានគេអភិវឌ្ឍបានល្អប្រសើរជាវិទ្យាសាស្ត្របែបសង្កេតពិសោធ នៅក្នុងប្រទេសលោកខាងលិចនាពេលបច្ចុប្បន្នក៏ដោយ ក៏ចិត្តវិទូតិចតួចបំផុតបានសិក្សាដោយសង្ខេបផ្នែកទស្សនវិជ្ជា និងសាសនាពួកលោកខាងកើតៗ រហូតមកដល់ពេលនេះ ការវិភាគបាតុភូតចិត្ត តាមវចនៈ(Discourses)*របស់ព្រះពុទ្ធ ផ្ដល់ការយល់ដឹងប្រកបដោយអត្ថន័យនូវធម្មជាតិរបស់ញាណ* (Consciousness) *និងចិត្តវិទ្យានៃអាកប្បកិរិយាមនុស្សៗ តាមពិតទៅ* Robert H. Thouless *ចិត្តវិទូនៅសាកលវិទ្យាល័យ* Cambridge *បានអធិប្បាយតាមបែបដោយឡែកទៅលើភាពពាក់ព័ន្ធនៃការ ថ្កុះបញ្ចាំង តាមចិត្តសាស្ត្រ ទៅលើព្រះពុទ្ធថា ជាង២៥ស.វ.មកហើយ នៅតាមឈូងសមុទ្រ យើងហាក់ដូចជាឮសំឡេងព្រះពុទ្ធ ដែលជាការបញ្ជាក់បង្ហាញនូវចិត្តសម័យទំនើបដ៏សំខាន់*[1]*ៗ*

ទោះបីជាវចនៈរបស់ព្រះពុទ្ធ មានពោរពេញទៅដោយការប្រើប្រាស់វាក្យសព្ទចិត្តវិទ្យា (Psychological terminology) *ព្រមទាំងការវិភាគបែបចិត្តសាស្ត្រក៏ដោយ ក៏ទិដ្ឋភាពនៃលទ្ធិនេះមិនសូវមានគេយកចិត្តទុកដាក់ទេ លើកលែងតែស្នាដៃដែលបានត្រួសត្រាយដោយ* Mrs. C. R. S. Rhys Davis[2]*ៗ ក្នុងពេលថ្មីៗនេះចិត្តវិទូលោកខាងលិចម្នាក់ ដែលបានសិក្សាចិត្តវិទ្យាបរិនិព្វាន បាននិយាយថាៈ*

អ្នកណាម្នាក់ ដែលមានចំណេះដឹងច្រើនខាងចិត្តវិទ្យា និងប្រវត្តិរបស់វា ហើយបានចេះអានភាសាបាលី ប្រាកដជាបានរកឃើញការពិត ដែលថា វាក្យសព្ទចិត្តវិទ្យា ដែលសម្បូរនៅក្នុងផ្នែកនេះ មានច្រើនជាងអក្សរសាស្ត្រសម័យបុរាណនៃសាសនាដទៃ និងទទួលបានចំណេះដឹងផ្សេងទៀត ដើម្បីវិភាគ និងពន្យល់ច្រើនជាងសាសនាផ្សេងទៀត[3]*ៗ*

---

[1] Robert H. Thouless, *Riddel Memorial Lectures*, Oxford, 1940, p. 47
[2] Mrs. C. A. F. Rhys Davids, *Buddhist Psychology*. London, 1914
[3] Rune Johannson, *The psychology of Nirvana* London, 1965, p. 11

ដោយឡែកពីអត្ថន័យដ៏សំខាន់ នាសម័យទំនើបនៃការវិភាគចិត្ត នៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាស នានោះ ការយល់ដឹងគ្រប់ផ្នែកនៃលទ្ធិពុទ្ធសាសនាទាំងមូល មិនអាចសម្រេចបានទេ បើសិនជាគ្មានការសិក្សាដ៏ទូលំទូ លាយនៃបញ្ញត្តិចិត្ត (Mind) ពុទ្ធិ (Cognition) ចិត្តចលករ (Motivation) និងធម្មជាតិនៃចិត្តរំភើប (Emotion) និងបុគ្គលិកលក្ខណៈ ក្នុងពុទ្ធសាសនា។ គេក៏បានមើលឃើញផងដែរថា ទិដ្ឋភាពចិត្តសាស្ត្រនៃព្រះពុទ្ធសាស នា ត្រូវបានវេញប ញ្ចូលគ្នាជា មួយគ្នានូវទិដ្ឋភាពខាងទស្សនវិជ្ជា និងសីលវិទ្យា។ ដោយហេតុផលនេះហើយវាគួរតែមានតម្លៃ ដើម្បីសង្ខេបទិដ្ឋភាពចិត្តនៃលទ្ធិនេះ ធ្វើវាឱ្យមានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធបង្ហាញរបកគំហើញក្នុងក្របខ័ណ្ឌមួយ និងតាមសំនួនវោហារសព្ទដែលផ្តល់ប្រយោជន៍ ដល់ចិត្តវិទ្យាសម័យបច្ចុប្បន្ន។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយមុនពេលយើងសិក្សាដោយផ្ទាល់ ទៅលើខ្លឹមសារនៃវចនៈរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលផ្សារភ្ជាប់គ្នាទៅនឹងការវិភាគបែបចិត្តសាស្ត្រនោះ វាជារឿងចាំបាច់ដើម្បីស្វែងរកឱ្យឃើញនូវមាគ៌ាអ្វី ដែលចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសា សនាមានការពាក់ព័ន្ធគ្នាទៅនឹងផ្នែកផ្សេងៗទៀតនៃលទ្ធិ។

ការសិក្សាដ៏ជិតដល់មួយនៃវចនៈរបស់ព្រះពុទ្ធ[4] នឹងលាតត្រដាងថា ការវិភាគបែបចិត្តសាស្ត្រ បានរកឃើញថា មានការផ្សារភ្ជាប់គ្នារវាងទិដ្ឋភាពទស្សនវិជ្ជាជាទូទៅនៃលទ្ធិ។ ទិដ្ឋភាពជាមូលដ្ឋាននៃទស្សនវិជ្ជាព្រះពុទ្ធសាសនាសម័យដើម នឹងត្រូវគេបែងចែកឱ្យទៅជាវិស័យទាំងឡាយដូចជា ទ្រឹស្តីនៃចំណេះដឹងសីលវិទ្យា ទ្រឹស្តីនៃសង្គម និងទ្រឹស្តីនៃតថភាព។ នៅពេលដែលខ្លឹមសារពាក់ព័ន្ធទៅនឹងចិត្តវិទ្យានៃពុទ្ធិ និងអាកប្បកិរិយា អាចត្រូវបានផ្តាច់ចេញ ស ម្រាប់ គោលបំណងសិក្សានោះ គុណភាពដោយឡែករបស់វា ត្រូវបានគេយល់ដឹងថាមានទំនាក់ទំ នងទៅនឹងទិដ្ឋភាពផ្សេងទៀតនៃលទ្ធិ។

នៅពេលមួយដែលចិត្តវិទ្យាកំពុងប្រយុទ្ធតស៊ូ ដើម្បីបង្ហាញខ្លួន ជាមុខវិជ្ជាស្វ័យភាព (Autonomous discipline) ដោយសម្តែងចេញការផ្សារភ្ជាប់ទំនាក់ទំនងចាស់ និងទស្សនវិជ្ជានោះ ការប៉ុនប៉ងរបស់យើង ដើម្បីចូលទៅក្នុងទិសដៅបញ្ច្រាសគ្នា អាចជាជំហានមួយមានការធាក់ថយក្រោយ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តីសព្វថ្ងៃនេះ មានចលនាដ៏សំខាន់ ដែលមានន័យសមភាព ជាមួយនឹងវិទ្យាសាស្ត្រអាកប្បកិរិយា ដើម្បីជំនះរបាំងការត្រួតត្រាខាងសាសនា (Parochial fences) និងស្វែងរករូបភាពដ៏ទូលំទូលាយថែមទៀតនៃមនុស្ស និងធម្មជាតិម នុស្ស។ ជាឧទាហរណ៍ នៅក្នុងវិស័យចិត្តវិទ្យារបស់ Carl Rogers បានសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើភាពចាំ បាច់ដើម្បីអភិវឌ្ឍវិធីសាស្ត្រមួយនៅ

[4] The material pertaining to psychology of Buddhism is basically drawn from the *sutta pitaka*.

ពេល ដែលប្រព្រឹត្តតាមភាពជាក់លាក់ និងភាពថ្លៃថ្នូរជាផ្លូវការនៃវិទ្យាសាស្ត្រអាកប្បកិរិយា នោះ នឹងយកចិត្តទុក ដាក់ដល់បទពិសោធ ជាអត្តនោម័តនៃបុគ្គលទាំងឡាយ[5]។ ទស្សនវិទូទាំងឡាយ បានគូសបញ្ជាក់ផងដែរថា ការប៉ុនប៉ង នាំមកការវិភាគបញ្ញត្តិផ្លូវចិត្ត និងសីលវិទ្យារួមគ្នា នឹងនាំទៅដល់ការធ្វើឱ្យមានទៅវិញទៅមកនៃវិស័យទាំងពីរ[6]។

១-សីលវិទ្យា និងចិត្តវិទ្យា (Ethics and Psychology)

លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា ពិតជាបានតម្រូវចិត្តនូវការផ្សំបញ្ចូលគ្នា រវាងទិដ្ឋភាពនៃអាកប្បកិរិយាខាងសីលវិទ្យា និងចិត្តវិទ្យា។ ដោយផ្សារភ្ជាប់គ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ ទៅនឹងប្រវត្តិសីលវិទ្យាលោកខាងលិច គួរតែជាសីលវិទ្យារបស់លោកអារីស្តូត។ ការអភិវឌ្ឍគុណធម៌ គឺមិនគ្រាន់តែជាអ្នកកាន់សាសនាដ៏ងងឹតងងល់ ចំពោះក្បួនច្បាប់ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងការអភិវឌ្ឍប្រភេទនៃបំណិនដ៏ពិត។ គុណធម៌ ត្រូវបានគេអភិវឌ្ឍ តាមការបណ្តុះទម្លាប់ល្អ និងស្វ័យវិភាគ ជាបន្តបន្ទាប់។

សីលវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនាមិនគ្រាន់តែត្រូវបានគេកំណត់ដែន ចំពោះការវិភាគបញ្ញត្តិ និងទ្រឹស្តីខាងសីលវិទ្យា ប៉ុន្តែ ថែមទាំងផ្តល់អនុសាសន៍នូវមាគ៌ានៃជីវិត និងគំរូនៃអាកប្បកិរិយា។ ការតម្រង់ទិសជាក់ស្តែងក្នុងធម្មសាស្ត្រព្រះពុទ្ធសាសនានេះ មានមូលដ្ឋានច្បាស់លាស់ នៅក្នុងការយល់ដឹងនៃកត្តាចិត្តសាស្ត្រ ដែលពាក់ព័ន្ធ ព្រមទាំងលើកកម្ពស់ជីវភាពរស់នៅប្រកបដោយគុណធម៌ សីលវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ត្រូវបានសង្ខេបទៅជាពាក្យទាំងឡាយ ដូចជាកុំប្រព្រឹត្តអំពើអាក្រក់ ចូរបណ្តុះកុសល និងចូរធ្វើឱ្យចិត្តបរិសុទ្ធ(Not do any evil, to cultivate the good and to purify one's mind...)។ ការបណ្តុះកុសល និងការធ្វើឱ្យចិត្តបរិសុទ្ធ ត្រូវធ្វើទន្ទឹមគ្នា។ ការសិក្សាសីលវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនាដ៏ជិតដល់មួយ បង្ហាញថា វាមានការផ្សារភ្ជាប់នឹងខ្លឹមសារចិត្តវិទ្យា។

នៅផ្នែកផ្សេងទៀតនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា យើងនឹងយល់ដឹងប្រយោជន៍នៃវាក្យសព្ទខាងចិត្តវិទ្យា ដែលមានភាពលំ អៀង ទៅរកន័យធៀបផ្នែកសីលវិទ្យា។ ជាឧទាហរណ៍ យោងទៅតាមចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា មានឫសគល់អំពីចិត្តចលករចំនួន៦គឺសេចក្តីលោភ (Greed) សេចក្តីស្អប់ (Hatred) គំនិតមាយាការ (Delusion) និងពាក្យផ្ទុយរបស់វា គឺភាពសប្បុរស (Libe- rality) ភាពចិត្តល្អ (Kindness) និងគតិបណ្ឌិត (Wisdom)។ ឫសគល់៣ ដំបូងនៃចិត្តចលករ និយាយយោងទៅដល់វាក្យសព្ទអកុសល (Akusala) និង៣ផ្សេងទៀត គឺកុសល (Kusala)។ ពាក្យទាំងពីរនេះ គឺកុសល និងអកុសល

[5] Carl R. Rogers, "Some Thoughts Regarding The Current Philosophy of the Behavioral Sciences", *Journal of Humanistic Psychology*, autumn, 1965.

[6] Stuart Hampshire (ed.), Philosophy of Mind, London, 1966.

ជួនកាល ត្រូវបានផ្តល់ឱ្យដោយវាក្យសព្ទសីលវិទ្យាបរិសុទ្ធ គឺល្អនិងអាក្រក់ ឬតាមបច្ចេកសព្ទដែលបានតម្រង់ទិសតាមចិត្តវិទ្យា ដែលមានន័យថា ដែលមានសុខភាពល្អ និងមិនល្អ ឬដែលមានបំណិន និងដែលគ្មានបំណិន។ ក្នុងន័យជាទូទៅ ដោយឡែកពីន័យធៀបតាមបែបសីលវិទ្យានៃវាក្យសព្ទខាងចិត្តវិទ្យា ដែលជាប្រភេទនៃបាតុភូតចិត្ត (Psychological phenomena) ដែលត្រូវបានជ្រើសរើស ដោយព្រះពុទ្ធ សម្រាប់ការពិភាក្សា និងការវិភាគយ៉ាងយូរ ដែលមានការពាក់ព័ន្ធទៅដល់សំណួរខាងស្មារតី និងខាងសីលវិទ្យាក្នុងលទ្ធិ។ អនុសាសន៍របស់ព្រះពុទ្ធ អំពីអ្វីដែលគួរឱ្យគេចង់បាន អាស្រ័យទៅលើការយល់ដឹងព្រឹត្តិការណ៍នូវអ្វីដែលជាការពិតដែលប្រាថ្នាចង់បានដោយមនុស្ស។ ហេតុដូច្នេះហើយ អនុសាសន៍ដែលទាក់ទងនឹងការព្យាបាលរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលទាក់ ទិនដល់អ្វីដែលគួរប្រាថ្នាចង់បាន គឺពឹងផ្អែកទៅលើការយល់ដឹងដ៏ជ្រាលជ្រៅនៃអ្វី ដែលមនុស្សធាប់ប្រាថ្នាចង់បាន ដែលជាវិថីពីកំណើត និងសក្តានុពលភាព សម្រាប់ការផ្លាស់ប្តូរ និងការដឹកនាំអាកប្បកិរិយារបស់គេឆ្ពោះទៅរកឧត្តមគតិដែលគួរឱ្យចង់បាន តាមលក្ខណៈបែបនេះ បញ្ហាសីលវិទ្យាក្នុងគម្ពីរព្រះត្រៃបិដក ព្រះពុទ្ធសាសនាមិនអាចមានលក្ខណៈ ឬសភាពអាក្រក់ពីមូលដ្ឋានគ្រឹះបែបចិត្តសាស្ត្រនោះទេ។

២-សីលវិទ្យាសង្គម និងធម្មជាតិមនុស្ស

នៅពេលដែលប្រភេទនៃសហគមន៍មនុស្ស ដែលព្រះពុទ្ធបានចាត់ទុកថា ជាឧត្តមគតិ ដែលត្រូវបានពឹងផ្អែក ទៅលើអនុសាសន៍សីលវិទ្យានោះ ការវិភាគអាកប្បកិរិយាសង្គមគឺត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា។ នៅក្នុងការវិភាគទៅលើមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃការចុះសម្រុងគ្នាក្នុងសង្គម (Foundations of social harmony) និងឫសគល់នៃទំនាស់នោះ ទីកន្លែងដ៏សំខាន់ គឺត្រូវបានផ្តល់ឱ្យចំពោះការបង្កើតឡើងនូវចិត្តសាស្ត្របុគ្គល។ ក្នុងនាមជាវិធីដោះស្រាយទំនាស់ដំបូងគេ ព្រះពុទ្ធទាមទារថា មនុស្សប្រតិបត្តិស្វ័យវិភាគប្រកប ដោយការយកចិត្តទុកដាក់ជាខ្លាំង និងស្រាវជ្រាវរកឫសគល់នៃការមិនចុះសម្រុងនឹងខ្លួនគេ ព្រោះនេះ ជាមាគ៌ាដ៏បរិសុទ្ធបំផុតនៃការធ្វើឱ្យមានភាពតានតឹងក្នុងសង្គមថយចុះជាអប្បបរមា។

មូលដ្ឋានគ្រឹះចិត្តវិទ្យានៃសុខុមាលភាពសង្គម បានរៀបរាប់ដោយវាងវៃថាៈ

យោងទៅតាមព្រះពុទ្ធ លក្ខខណ្ឌ ដែលមនុស្សម្នាក់ក្នុងនាមជាសត្វរស់នៅក្នុងសង្គម ដែលគួរតែគោរពនោះ គឺមានលក្ខណៈចិត្តសាស្ត្រយ៉ាងទូលំទូលាយ។ ក្នុងករណីជាច្រើន ពួកគេមិនគ្រាន់តែមានរូបរាងកាយ និងទាក់ទងនឹងបរិស្ថានប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គបានចាត់ ទុកខ្លួនឯងវត្តមាននៃលក្ខ ខណ្ឌដ៏គួរឱ្យពេញចិត្តសម្រាប់ជីវិតផ្នែករាងកាយថា ជាការជូនពរដ៏ធំធេងមួយ។

វាជារឿងចាំបាច់មួយផងដែរ ដើម្បីសង្កត់ធ្ងន់ថា គោលបំណងរបស់ព្រះពុទ្ធ ដើម្បីយល់ដឹងដំណើរការចិត្តរបស់មនុស្ស គឺមិនគ្រាន់តែយល់ដឹងចិត្តបុគ្គលម្នាក់នោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងតាមរយៈការយល់ដឹងគោលការណ៍ជាមូលដ្ឋាន ដើម្បីពន្យល់គំរូអន្តរកម្មសង្គម។ សីលវិទ្យាសង្គមនៃព្រះពុទ្ធសាសនា គឺពឹងផ្អែកទៅលើវិសាលភាពចិត្តវិទ្យាអាកប្បកិរិយាមនុស្សទូលំទូលាយជាងនេះទៀត។ សេចក្តីលោភលន់ សេចក្តីស្អប់ និងគំនិតមាយាការដែលជាឫសគល់នៃស កម្មភាពអកុសលនោះមាននៅក្នុងវិសាលភាពសង្គម។ ឥទ្ធិពលអាក្រក់នៃសេចក្តីលោភលន់ និងសេចក្តីស្អប់មិនមានដែនកំណត់ ចំពោះករណីទាំងឡាយដែលមនុស្សបានក្លាយជាជនរងគ្រោះ តាមបែបអកម្មនៃពលវេគទាំងនេះ។ ជាងនេះទៀត ពួកគេបង្កើតបរិយាកាស ដែលផ្តល់នូវបុគ្គ លិកលក្ខណៈដែលគួរចង់តែបាន (Raga carita) និងបុគ្គលិកលក្ខណៈដែលប្រកប ដោយកំហឹង (Dosa carita, ចរិតទោសៈ)។ ប្រសិន បើយើងត្រូវបានគ្របសង្កត់ដោយចំណង់ខ្លាំង ដែលត្រូវបានប្រ មូលផ្តុំ គរលាក់ទុកនិងយកជាកម្មសិទ្ធិនូវវត្ថុទាំងនោះ យើង បានបង្កើតឱ្យមានទំនោរដូចគ្នានឹងអ្នកដទៃ និងសរសើរដោយឥតបានដឹងនូវប្រភេទបុគ្គលិកលក្ខណៈ ដែលជានិមិត្តសញ្ញាស ង្គម ដែលប្រកបទៅ ដោយការចម្លងគ្នាច្រើនបំផុត។ គំនិតអាក្រក់កើតឡើងដោយមនុស្ស ដែលមានអារម្មណ៍ លោភលន់ (Greedy dispositions) ត្រូវបានរៀប រាប់យ៉ាងច្បាស់លាស់ នៅក្នុងគម្ពីរព្រះពុទ្ធ(Buddhist scriptures) ដែលនាំទៅដល់ត ណ្ហា (Passion) សេចក្តីកំណាញ់ (Avarice) ភាពកំណាច (Wickedness) ជម្លោះ (Quarrelling) និងសេចក្តីព្យាយាម (Strife)។

ចិត្តរំភើបដូចជា ការលោភលន់ ច្រណែន(Envy) ប្រចណ្ឌ(Jealousy) មោទនភាព (Pride) និងសេចក្តីភ័យខ្លាច(Fear)ទាំងអស់មកពីផ្នែកសំខាន់នៃបរិបទអន្តរបុគ្គល ហើយប្រសិនបើយើង មិនចង់ឱ្យមានការរាលដាលគ្រាប់ពូជនៃសេចក្តីមិនស្រុះស្រួលគ្នា (Discord) ទេនោះ យើងត្រូវតែចាប់ផ្តើមជាមួយខ្លួនយើង ហើយបន្ទាប់មក ព្យាយាមជំរុញស្មារតីតែមួយជាមួយអ្នកផ្សេងទៀត។ វាអាស្រ័យទៅលើមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃតម្លៃសីលវិទ្យាប្រកបទៅដោយសុខភាព ដែលរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមដ៏មានន័យ អាចត្រូវបានស្ថាបនាឡើង នៅពេលនោះ។ ហេតុដូច្នេះហើយ គេអាចនិយាយបានថា នៅពេលដែលមានវត្តមានមូលដ្ឋានគ្រឹះ ចិត្តវិទ្យាចាំបាច់សម្រាប់កសាងសង្គមមួយប្រកបដោយសុខភាពនោះ ព្រះពុទ្ធ បានកាត់បន្ថយផ្លូវបែកជាពីរដែលមានលក្ខណៈ ពន្ទើសគ្នាបន្តិច រវាងបុគ្គល និងសង្គម។ គេនិយាយថា ចូរការពារខ្លួនឯង ដូចដែលការពារអ្នកដទៃ ហើយចូរការពារអ្នកដទៃ ដូចខ្លួនឯងវិញ។

នៅពេលពលវេគ ប្រឆាំងនឹងសង្គមពិតប្រាកដ ដែលបាននាំដល់ការធ្វើឱ្យសីលធម៌

សង្គមថោកទាប (Moral degradation of society) គួរតែត្រូវលុបបំបាត់ចោលនោះ ព្រះពុទ្ធបានផ្តល់ដំបូន្មានឱ្យមានការអភិវឌ្ឍនៃគុណសម្បត្តិស្ម័យគ្រប់គ្រង តាមបែបចិត្តសាស្ត្រដ៏គួរមានតម្លៃ នៅក្នុងសង្គម ការស្ងប់ចិត្ត (Mental calm) និងសេចក្តីអត់ធ្មត់ (Restraint)។ នៅក្នុងបរិបទផ្សេងទៀត នៅកន្លែងណា ដែលព្រះពុទ្ធបានពិភាក្សាកត្តាទាំងឡាយដែលជះឥទ្ធិពលដល់សង្គមនោះ ព្រះអង្គមានពុទ្ធដីកាថា កត្តាក្រខ្សត់ខាងសេដ្ឋកិច្ច (The economic factor of poverty) ទំនោរខាងរាងកាយទៅរកកើតជំងឺ (The bodily prodivity to sickness) និងកត្តាចំណង់ផ្នែកចិត្តសាស្ត្រ (The psycho- logical factor of craving) ទាំងអស់នេះ ត្រូវតែពិចារណាឱ្យបានជិតដល់។

ជាទូទៅ គេបានសន្និដ្ឋានថា សីលវិទ្យាសង្គមរបស់ព្រះពុទ្ធ មាននិយាយទាំងចំណុចវិជ្ជមាន និងអវិជ្ជមាន។ នៅផ្នែកចំណុចអវិជ្ជមាន ការគ្រប់គ្រងកត្តាបុគ្គលិកលក្ខណៈ និងការប្រតិបត្តិ នៃគោលការណ៍សីលវិទ្យា ដែលនឹងបន្ថយទំនាស់សង្គម ហើយនៅផ្នែកវិជ្ជមាន ការអភិវឌ្ឍប្រភេទបុគ្គលិកលក្ខណៈ ប្រកបដោយសុខភាព និងគោលការណ៍នៃជីវិតរស់នៅ ដែលនឹងលើកកម្ពស់ដល់ការស្ថាបនាសង្គមមួយដ៏ល្អប្រសើរ។ ចក្ខុវិស័យនៃសង្គមបែបនេះ ត្រូវបានគាំទ្រ ដោយបញ្ញត្តិធម្មជាតិមនុស្ស ដែលមិនចេះស្រពោន និងប្រកបដោយឧត្តមគតិដ៏ពិតប្រាកដ។ ព្រះពុទ្ធ បានប្រៀបប្រដូចចិត្តទៅនឹងដុំមាស ដែលត្រូវបានធ្វើឱ្យខូចគុណភាព ជាបណ្តោះអាសន្នដោយ សារដែក (Iron) សំណប៉ាហាំង (Tin) ប្រាក់ (Silver) និងសំណ (Lead)។ រឿងនេះ មិនមានន័យថា ទស្សនៈរបស់ព្រះពុទ្ធស្តីពីមនុស្ស គឺជាទស្សនៈមួយប្រកបដោយឧត្តមគតិនោះទេ។ ព្រះពុទ្ធបានផ្តល់ឱ្យនូវរូបភាពប្រកបដោយតថភាពនៃធម្មជាតិមនុស្ស ដោយទទួលស្គាល់ថា មនុស្សមានសមត្ថភាព ទាំងល្អ និងអាក្រក់។

៣-ទ្រឹស្តីនៃចំណេះដឹង

ការបង្កើតទំនាស់ កើតមានចេញពីទ្រឹស្តីបែបបរមត្ថវិទ្យារហូតដល់សម័យកាល នៃព្រះពុទ្ធ និងក្នុងអំឡុងរដ្ឋកាលជីវិតព្រះអង្គទៀតនោះ បានលើកឡើងនូវចម្ងល់ ចំពោះមូលដ្ឋាននៃសច្ចភាព។ ឈ្មោះមួយ ដែលត្រូវបានផ្តល់ទៅឱ្យមែកធាងនៃទស្សនវិជ្ជា ដែលស្រាវជ្រាវបញ្ញត្តិនៃចំណេះដឹង សច្ចភាព និងអត្ថន័យ គឺទ្រឹស្តីនៃចំណេះដឹង ដែលជាមុខវិជ្ជារងក្នុងទស្សនវិជ្ជា ដែលជាទូទៅមានការពេញចិត្តនឹងសុភវិនិច្ឆ័យនៃស្ម័យភាព និងកំណត់ដោយជាក់លាក់នូវស្ថានភាព និងដែនកំណត់របស់វា។ រឿងនេះ ហាក់ដូចជាករណីដែលមានការពាក់ព័ន្ធដល់ទស្សនវិជ្ជាព្រះពុទ្ធសាសនាផងដែរ។

ប៉ុន្តែមានចំណុចគួរឱ្យគេចាប់អារម្មណ៍តិចតួចផ្សេងទៀត ក្នុងទំនាក់ទំនងទៅនឹងព្រះពុទ្ធសាសនា។ ធនធាននៃចំណេះដឹង អាចបែងចែកយ៉ាងទូលំទូលាយ ទៅជា

ប្រភេទពីរនៃហេតុផល និងបទពិសោធ ហើយបទពិសោធនោះ ត្រូវបានបែងចែកជាផ្នែករងទៅ ជាបទពិសោធ ដែលទទួលបានតាមរយៈសរីរាង្គវិញ្ញាណ និងបទពិសោធតាមអព្ភន្តរញាណ កម្រិតខ្ពស់ជាងនេះ[7]។ ប្រយោជន៍នៃហេតុផល និងបទពិសោធតាមរយៈសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ គឺជាទូទៅ ស្ថិតក្នុងវិសាលភាពនៃសត្វលោកកម្រិតមធ្យម ប៉ុន្តែ មានតែមនុស្សដែលបានអភិវឌ្ឍបំណិនអព្ភន្តរញាណរបស់គេតែប៉ុណ្ណោះ ដែលអាចប្រើប្រាស់មាគ៌ា នៃចំណេះដឹងនោះ។ ការផុសចេញប្រភេទបំណិននេះ គឺមិនមែនជារឿងអាថ៌កំបាំងនៅក្នុងព្រះពុទ្ធឡើយ វាគឺជាផលិតផល នៃប្រភេទការបណ្ដុះបណ្ដាលមនុស្សម្នាក់ ដែលបានទទួលរង។ ព្រះពុទ្ធបានស្ដាបនាមាគ៌ាដែលមនុស្ស គួរតែអនុវត្តតាម គឺការប្រែប្រួលខាងស្មារតី និងចិត្តសាស្ត្រដែលចាំបាច់សម្រាប់ការបង្កើតចំណេះដឹងខាងអព្ភន្តរញាណ។ តាមពិតទៅ វាក្យសព្ទមួយដែលប្រសើរជាងចំណេះដឹង ដើម្បីរៀបរាប់ការបង្ហាញការយល់ដឹងបែបនេះ គួរតែជាការយល់ដឹង (Realization)។ នេះជាបញ្ញត្តិបែបពុទ្ធិវិទ្យាដែលប្លែកគ្នាបន្តិច ទៅនឹងការគិតបច្ចុប្បន្នក្នុងលោកខាងលិច។

វាក៏មានការវិភាគផងដែរពីទម្រង់សុភវិនិច្ឆ័យ (Forms of sensibility) និងរចនាសម្ពន្ធបញ្ញត្តិរបស់យើង ដែលស្ដាប់ទៅហាក់ដូចជាទិដ្ឋភាពមួយនៃអ្វីមួយ ដែលត្រូវបានគេហៅថាពុទ្ធិវិទ្យា ដែលទាក់ទងទៅនឹងសែននាពេលសព្វថ្ងៃនេះ។ ការពេញចិត្ត និងការបង្ខិតបង្ខំ (Predilection and bondage) របស់មនុស្សម្នាក់ដែលទាក់ទង ទៅនឹងពិភពលោក ចំពោះបញ្ញត្តិពិត កំ ណត់បទពិសោធ និងទម្រង់នៃបទពិសោធកម្រិតខ្ពស់ក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា មានហួសពីបញ្ញត្តិ និងវិចាររវើរវាយ។ ដែនកំណត់តាមប្រភេទ ដែលយើងស្វែងរកចំណេះដឹងនោះ គឺថាត្រូវបានដិតស្នាម ចំពោះកម្រិតចំណង់ និងភាពល្ងង់ខ្លៅ។ ទិដ្ឋភាពនៃព្រះពុទ្ធសា សនាបែបនេះមិនអាចត្រូវបានគេធ្វេសប្រហែសបានឡើយ។ ហេតុ ដូច្នេះហើយ ក្នុងការវិភាគបញ្ញត្តិបែបនេះ ព្រះពុទ្ធសា សនា មិនត្រូវបញ្ឈប់ត្រឹមកម្រិតបែបតក្កវិទ្យា ឬភាសាវិទ្យាទេ តែស្វែងរកឱ្យបានជ្រាលជ្រៅជាងនេះទៀត នៅក្នុងហេតុផលចម្បងផ្នែកចិត្តសាស្ត្រ។ ទិដ្ឋភាពពុទ្ធសាស នាទាំងនេះ ដែលមិនទាក់ទងដល់បំណែងចែក នៃការសិក្សាស្រាវជ្រាវបែបទស្សនវិជ្ជា ដែលបានបង្កើតឡើង អាចផ្ដល់ផលដល់ព្រឹត្តិការណ៍គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ ចំពោះជនដែលស្រាវជ្រាវគំរូថ្មីនៃពុទ្ធិវិទ្យា[8]។ បញ្ហាខាងវិធីសាស្ត្រ ដែលត្រូវបាន

[7] The Sangatava Sutta refers three groups of thinkers: (1) Traditionalists, (2) Rationalists and Metaphysicians,
(3) Experientialists who had personal experience of a higher knowledge.

[8] For an analysis of the Buddhist theory of knowledge, see K. N. Jayatilleke, *Early Buddhist Theory of Knowledge* (London, 1963).

ពិភាក្សា ក្នុងជំពូកនេះ ក៏ទាក់ទងផងដែរដល់វិស័យនៃពុទ្ធិវិទ្យា។

៤-ទ្រឹស្តីនៃឥតថភាព

ធម្មជាតិនៃបាតុភូតចិត្ត មិនអាចត្រូវបានគេញែកឱ្យដាច់ទាំងស្រុង ចេញពីបញ្ញត្តិជាមូលដ្ឋាន នៃតថភាពក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនាទេ។ បញ្ហាទាំងឡាយដែលជាប់ទាក់ទងនឹងរចនាសម្ព័ន្ធនៃចក្រវាឡ និងធម្មជាតិនៃមនុស្ស បង្កើតឡើងនូវបញ្ហាដ៏សំខាន់ ដែលទាក់ទងទៅនឹងបាតុភូតខាងរាងកាយ និងសីលធម៌ ព្រមទាំងផ្នែកចិត្តសាស្ត្រ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ព្រះពុទ្ធសាសនា បានបែងចែកភាពខុសគ្នា នូវវិស័យជាច្រើននៃច្បាប់ ឬនិយាមចក្រវាឡ ដែលកំពុងប្រព្រឹត្តទៅមានដូចជា ច្បាប់ ឬនិយាមខាងរាងកាយ និយាមខាងជីវសាស្ត្រ និយាមខាងចិត្តសាស្ត្រ និយាមខាងសីលធម៌ និងនិយាមដែលទាក់ ទងទៅនឹងស្មារតី។ នៅពេលដែលនិយាមទាំងអស់ (លើកលែងតែនិយាមចុងក្រោយ) ដំណើរការជា មួយវិស័យដោយឡែកៗ ជាបន្តបន្ទាប់នោះ វិស័យចុងក្រោយ មិនជាប់ទាក់ទងទៅនឹងវិស័យទាំងអស់នោះទេ។ ព្រោះហេតុដូច្នោះហើយ វិស័យបាតុភូតចិត្ត គឺជាវិស័យសិក្សាដោយឡែកមួយ ប៉ុន្តែ នៅពេលចាំបាច់ វាត្រូវបានគេដាក់ជាមួយវិស័យទូលំទូលាយជាងនេះ តាមគោលការណ៍សហេតុធម៌ដូចនេះឯង។ គំរូព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ អាចទាំងបច្ច័យនិយម និងអបច្ច័យនិយម តែងបានបង្ហាញខ្លួនឯងថា ជាទំនោរដែលទំនងនឹងកើតឡើងជាជាងផល ដែលមិនអាចចៀសវាងបាន។

ទោះបីជាសកម្មភាពរបស់មនុស្ស អាចត្រូវបានកំណត់លក្ខខណ្ឌ តាមច្បាប់ទាំងនេះមួយចំនួនក៏ដោយក៏គេមិនត្រូវបាន កំណត់តាមច្បាប់ណាមួយនៃច្បាប់ទាំងនេះដែរ។ ជាទូទៅ ព្រះពុទ្ធ បានប្រឆាំងទៅនឹងទម្រង់ទាំងអស់ នៃបច្ច័យនិយម (Deter- minism) ថា តើបច្ច័យនិយមតាមបែបធម្មជាតិ (Natural determinism) បច្ច័យនិយម តាមទេវនិយម (Theistic determinism) បច្ច័យនិយមតាមកម្ម (Karmic determinism) ឬទស្សនវិជ្ជាណាមួយផ្សេងទៀត ដែលទិដ្ឋភាពទាំងនេះ ត្រូវបានគេរួមផ្សំបញ្ចូល។

ជាទូទៅ ទ្រឹស្តីហេតុផលរបស់ព្រះពុទ្ធ ផ្តល់នូវការផ្សាយព័ត៌មាន តាមកម្រិតកំពូលនៃបច្ច័យនិយម និងអបច្ច័យនិយម។ យោងទៅតាមបច្ច័យនិយមដ៏តឹងរ៉ឹងនោះ បច្ចុប្បន្ន និងអតីតកាល មិនអាចផ្លាស់ប្តូរបានឡើយ ប៉ុន្តែ ព្រះពុទ្ធ បានប្រព្រឹត្តតាមឆន្ទៈសេរី (Free will) ដោយយោងទៅតាមបុគ្គលណាមួយដែលអាចចំពោះវិសាលភាពដ៏ពិត គ្រប់គ្រងកម្លាំងដ៏មានថាមពលនៃអតីតកាលនិងបច្ចុប្បន្ន ព្រមទាំងទិសដៅនាពេលអនាគតផងដែរ។ មនុស្សមានឆន្ទៈសេរីនិងការខិតខំប្រឹងប្រែងជាបុគ្គល (Personal endeavour: Purisa kara) ហើយមានលទ្ធភាពផ្លាស់ប្តូរទាំងខ្លួនឯង និងបរិស្ថាន។

បញ្ញត្តិនៃលទ្ធភាព សម្រាប់សកម្មភាពបែបនេះ ចងភ្ជាប់សកម្មភាពមនុស្សជាពិសេស នៅក្នុងវិស័យអាកប្បកិរិយាផ្នែកសីលធម៌ ស្មារតី ចិត្តផងដែរ ដែលជារូបភាពមួយនៃមនុស្ស ដែលក្រោកឈរ ប្រឆាំងនឹងប្រវត្តិអតីតកាលនៃការវិភាគចិត្តរបស់យើង (The background of our psychological analysis) ក្នុងស្នាដៃនេះ។

សិស្សរបស់ព្រះពុទ្ធណាម្នាក់ ដែលមានភាពវៃឆ្លាត ដើម្បីតាមស្វែងរកទ្រឹស្តីតថភាព នៃព្រះពុទ្ធសាសនា នឹងរកឃើញនូវប្រកពខ្លឹមសារដ៏សម្បូរបែបក្នុងព្រះសូត្រ ដែលព្រះពុទ្ធបានវិភាគត្រឹមត្រូវនៃរចនាសម្ព័ន្ធ និងការប្រកាសសច្ចភាពផ្សេងៗ នៅក្នុងទ្រឹស្តីបែបបរមត្ថវិទ្យា ដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងពេលនោះ។ តាមពិតទៅ មានអ្នកផ្តើមគំនិត៦នាក់ ដែលព្រះពុទ្ធ បានពិភាក្សាជាមួយគឺ Makkhali Gosala ដែលជាវេទនិយម និងបានប្រព្រឹត្ត តាមទស្សនៈដែលថា ពិភពលោក ត្រូវបានបង្កើត និងនាំផ្លូវដោយឆន្ទៈព្រះ។ Ajita Kesa- kambali ដែលជាសម្ភារវិទូនិយម បានអះអាងថា មនុស្សត្រូវបានសាបសូន្យ នៅពេលស្លាប់ ហើយគ្មានមូលដ្ឋានណាមួយ សម្រាប់អភិវឌ្ឍជីវិតប្រកបដោយគុណធម៌នោះទេ។ Sanjaya Belatthiputta ដែលជាមនុស្សម្នាក់មិនជឿទៅលើសាសនា បានអះអាងថា ស ញ្ញាណ មូលដ្ឋានពិតប្រាកដដូចជា ជំនឿនៅក្នុងជាតិក្រោយ(After-life) និងការទទួលខុសត្រូវផ្នែកសីលធម៌ (Moral responsibility) មិនអាចបកស្រាយឬផ្ទៀងផ្ទាត់ប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ។ Purana Kassapa បច្ច័យវិទូនិយមតាមបែបធម្មជាតិ (Natural determinist) មិនអាចមើលឃើញអត្ថន័យណាមួយ នៅក្នុងការបែងចែកភាពខុសគ្នារវាងអំពើល្អ និងអាក្រក់។ Pakutha Kac- cayana ដែលបានប៉ុនប៉ងពន្យល់ធម្មជាតិនៃតថភាព តាមវាក្យសព្ទដាច់ដោយឡែកពីគ្នា ហើយគាត់ត្រូវបានគេប្រសិទ្ធនាម ថាជាប្រភេទវិទូនិយម (Categoralist) ហើយនៅចុងបញ្ចប់ Nigantha Nataputa ដែលជាសាបេក្ខភាពវិទូនិយម (Relativist) បានមើលឃើញសច្ចភាពមួយចំនួនក្នុងគ្រប់ចំណុចនៃទស្សនៈ។

ការវាយតម្លៃល្អិតល្អន់នៃទ្រឹស្តីបែបនេះ ស្ថិតនៅក្នុងមែកធាងនៃទស្សនវិជ្ជាពីរ ដែលត្រូវបានគេនិយាយយោងទៅដល់ពុទ្ធិវិទ្យា និងបរមត្ថវិទ្យា (ឬត្រូវបានហៅតាមវាក្យសព្ទ ដែលប្រសើរជាងនេះថា ទ្រឹស្តីនៃតថភាព)។ ប៉ុន្តែទ្រឹស្តីផ្សេងៗ ដែលត្រូវបានគេពិនិត្យមើល ក្នុងការពិភាក្សាបែបនេះ គឺមានការជាប់ទាក់ទងទៅនឹងក្របខ័ណ្ឌ ដែលក្នុងនោះ ការសិក្សាអំពីបាតុភូតធម្មសាស្ត្រ ឬចិត្តសាស្ត្រ គឺត្រូវបានគេស្វែងរកបន្ទាប់មកទៀត។ ឧទាហរណ៍ បញ្ញត្តិនៃឆន្ទៈសេរី មានសារៈសំខាន់ចាំបាច់ ចំពោះសីលវិទ្យា ឋានៈ និងធម្មជាតិនៃច្បាប់ ហេតុផល គឺមានភាពទាក់ទងដ៏ធំធេងក្នុងការយល់ដឹងបាតុភូតចិត្ត។

ដោយឡែកអំពីការសិក្សាច្បាប់ហេតុផល លទ្ធិជាមូលដ្ឋាន ដូចជាអនិច្ចៈ (Imper-

manence: anicca) ទុក្ខៈ (Suffering: dukkha) និង អនត្តៈ (Egolessness: anatta) មានភាពលំអៀងទៅរកការពិភាក្សានៃសភាពចិត្តក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា។ តាមពិតទៅ លទ្ធិអនត្តៈ គឺជាគន្លឹះដល់ការយល់ដឹង ចំពោះការវិភាគចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា។ តាមគំនិតលោកខាងលិចនាពេលបច្ចុប្បន្ន ការសិក្សាទាំងឡាយ មានការជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងក្របខ័ណ្ឌ ដែលក្នុងនោះបញ្ញត្តិចិត្ត ត្រូវបានកើតចេញថ្មីៗពីទស្សនវិជ្ជា ដែលត្រូវបានគេស្គាល់ថា ជាចិត្តវិទ្យាបែបទស្សនវិជ្ជាហើយចិត្តវិទ្យាបែបសង្កេតពិសោធអាច ផ្តួចផ្តើមចេញពីមុខវិជ្ជារង ផ្សេងទៀតនៃការអង្កេត ដែលនឹងត្រូវបានគេហៅថា ចិត្តវិទ្យាអភិវឌ្ឍ។ នៅក្នុងមុខវិជ្ជា ដែលទាក់ទងទៅនឹងបញ្ហាការព្យាបាលរោគចិត្ត ត្រូវបានគេលើកឡើង អំពីរូបភាព និងទ្រឹស្តីមនុស្ស ដែលពឹងផ្អែកទៅលើប្រព័ន្ធព្យាបាលរោគ។ ចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនាផងដែរ គឺពឹងផ្អែកយ៉ាងច្បាស់លាស់ទៅលើទ្រឹស្តីមនុស្ស និងចក្រវាឡ។

៥-មូលដ្ឋាននៃការព្យាបាលរោគនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា

ចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា មានការខុសប្លែកអំពីវិស័យមួយចំនួន ដែលការសិ ក្សាស្រាវជ្រាវបែបចិត្តវិទ្យា ត្រូវបានគេស្វែងរកផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ពីព្រោះ ព្រះពុទ្ធ បានស្វែងរកបញ្ហាបែបទ្រឹស្តី តែនៅពេលណាដែលវាមានជាប់ទាក់ទងទៅនឹងស្ថានភាពដ៏លំបាកនៃសេចក្តីទុក្ខវេទនារបស់មនុស្ស។ ចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ត្រូវបានរៀបចំជាលើកដំបូង ដើម្បីឆ្លើយទៅនឹងសំណួរះ

1-អ្វីជាមូលហេតុនៃសេចក្តីទុក្ខ?

2-អ្វីជាមធ្យោបាយ រំដោះរួចផុតអំពីវា?

មូលដ្ឋានព្យាបាលរោគនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនាផ្តល់នូវសទិសភាពដ៏សំខាន់ និងគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍នៃទស្សនវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា។

នៅពេលដែល Wittgenstein បានប៉ុនប៉ងនូវការវិភាគរោគអប្រក្រតីភាពបែបតក្កវិទ្យាដ៏ជាក់លាក់នោះ គាត់បានបន្សល់ទុកឫសគល់ចិត្តសាស្ត្រ ថាជាការនៅខាងក្រៅការរៀបរាប់ដ៏តឹងរ៉ឹងនៃបញ្ហា ដោយយោងទៅតាមវិធីសាស្ត្ររបស់គាត់។ នៅពេលដែលការវិភាគរបស់ព្រះពុទ្ធនៃរចនាសម្ព័ន្ធតាមបែបតក្កវិទ្យានៃចម្ងល់ដ៏មានភាពវាងវៃ អាចបំបែករឿងនេះ ចេញពីឫសគល់បែបចិត្តសាស្ត្រនោះ ទិដ្ឋភាព២ ពិតជាអាចបំពេញគ្នាឱ្យទៅជាភាពទាំងមូល។ នៅពេលដែលព្រះពុទ្ធ ត្រូវបានប្រឈមមុខនឹងគំនិតផ្សេងៗគ្នា មិនល្អនៃទ្រឹស្តី និងមនោគមវិជ្ជាទាំងឡាយនោះ ព្រះអង្គ មិនគ្រាន់តែធ្វើការវិភាគដោយម៉ត់ចត់ តាមពន្លឺលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យប្រកបដោយតក្កភាព និងទិន្នន័យតាមបែបពិសោធនោះទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងបានបំពេញបន្ថែមនូវការសិក្សា តាមការចង្អុលទៅដល់ឫសគល់ចិត្តសាស្ត្រ ដែលផ្តល់ទ្រឹស្តី ដែលត្រូវបានប្រឌិតខុស ដោយកត់សម្គាល់ឃើញថា

ចំណង់បង្កើតឱ្យមានទ្រឹស្តីបែបបរមត្ថវិទ្យា បង្កើតឱ្យមានចំណង់ទាំងឡាយ។

តាមគំនិតនេះ នៅពេលដែលព្រះពុទ្ធពិនិត្យមើលលទ្ធិនៃអមតភាពរបស់បុគ្គលនោះ ព្រះអង្គពិនិត្យឃើញឬសគល់បែបភាសាវិទ្យា និងតក្កវិទ្យា ព្រមទាំងឫសគល់នៃចិត្តរំភើប នៃទស្សនអនន្តនិយម។ យ៉ាងហោចណាស់ ក៏មានហេតុផលល្អចំនួន២ សម្រាប់ធ្វើកិច្ចការនេះ គឺប្រសិនបើយើងព្រមទទួលយកនូវអត្តដ៏ពិតជាអចិន្ត្រៃយ៍ធ្វើជាឧទាហរណ៍នោះ វាអាចធ្វើទៅបាន ដើម្បីបកស្រាយបដិបក្ខភាពខាងក្នុងដ៏ពិតប្រាកដ ហើយរហូតមកដល់ពេលនេះ ក្នុងតថភាពជីវិត ទោះបីជាមានជំនឿស៊ប់ដោយវាងវៃក៏ដោយ គេមិនអាចកំចាត់ចោលមន្តអាគម ដែលបញ្ញត្តិមួយបែបនេះ នឹងបន្តប្រើប្រាស់នោះទេ។

ព្រះពុទ្ធ ក៏បានបង្ហាញផងដែរនូវអសារភាពនៃការពិភាក្សាដ៏វាងវៃ ហួសពីចំណុចដ៏ពិតទាំងនេះ។ តម្លាភាពបែបតក្កវិទ្យា គឺមានប្រយោជន៍គ្រាន់តែជាជំហានដំបូង ព្រោះមានទស្សនៈដ៏ពិតទាំងឡាយ ដែលអាចមានរូបរាងនៃសនិទានភាព និងនៅតែមានភាពក្លែងក្លាយ។ បន្ទាប់ពីមានលំនាំនៃតម្លាភាពបែបតក្កវិទ្យាមកនោះ គេគួរតែអភិវឌ្ឍថាមពលនៃស្វ័យវិភាគ ការយកចិត្តទុកដាក់ និងការយល់ដឹងទាំងឡាយ។ ការយល់ដឹងអំពីមូលដ្ឋានចិត្តសាស្ត្រនៃទស្សនៈខុសឆ្គង ឈានទៅដល់មធ្យោបាយមួយ ដែលនឹងជួយដល់មនុស្សម្នាក់ ដើម្បីគ្រប់គ្រងនូវចំណង់របស់ខ្លួន បំបាត់នូវភាពលំអៀង និងអភិវឌ្ឍមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃការយល់ដឹង។ នៅដំណាក់កាលនេះហើយ ដែលគាត់នឹងមើលឃើញពិភពលោក តាមរបៀបថ្មី និងឆ្លងកាត់ការផ្លាស់ប្តូរប្រែប្រួលនៃទស្សនវិស័យ។

វាជារឿងចាំបាច់ណាស់ ដើម្បីសង្កត់ធ្ងន់ជាថ្មីម្តងទៀតថា ព្រះពុទ្ធ មិនបានស្វែងរកបញ្ហាបែបតក្កវិទ្យា បរមត្ថវិទ្យា ឬចិត្តវិទ្យា សម្រាប់ប្រយោជន៍ព្រះអង្គផ្ទាល់ខ្លួននោះទេ។ នៅក្នុងគម្ពីរសុត្តន្តបិត Cula-Malunkya ព្រះពុទ្ធបានប្រៀបធៀបបរមត្ថវិទូ ទៅនឹងមនុស្សម្នាក់ ដែលត្រូវបានរងរបួសដោយព្រួញ ហើយសួរសំណួរថា តើអ្នកណា តម្រង់ព្រួញ? តើគេស្ថិតក្នុងវណ្ណៈអ្វី? តើគេខ្ពស់ ឬទាប ស ឬខ្មៅ? តើធ្នូនោះ គឺប្រភេទណា?។ល។ ប្រសិនបើគាត់ បន្តលើកឡើងនូវសំណួរប្រភេទនោះ ដោយមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ដល់ជំងឺ របស់គាត់ទេនោះ គាត់នឹងស្លាប់ ហើយមនុស្សដែលចង់កំចាត់ការឈឺចាប់ គឺប្រៀបប្រដូចទៅនឹងមនុស្សម្នាក់ ដែលត្រូវតែព្យាបាលជំងឺរបស់គាត់។

នៅក្នុងគម្ពីរសុត្តន្តបិដកទេវទហៈ (Devadaha sutta)ផងដែរ ព្រះពុទ្ធ គឺប្រៀបប្រដូចទៅនឹងគ្រូពេទ្យម្នាក់។ ប៉ុន្តែ តាំងតែពីទស្សនវិជ្ជា និងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ត្រូវបានគេតម្រង់ទិសលើការព្យាបាល (Therapy oriented)នោះ សមានលក្ខណ៍រវាងព្រះពុទ្ធ និងគ្រូពេទ្យ មិនបានបញ្ចប់ នៅទីនោះទេ។ នៅពេលដែលទស្សនវិជ្ជា ផ្តល់នូវមធ្យោបាយ

សម្រាប់ដោះស្រាយបញ្ហាដោយវាផងដែរនោះ ក៏ចិត្តវិទ្យាផ្តល់នូវការព្យាបាលសម្រាប់ការរំខានផ្លូវអារម្មណ៍។

នៅក្នុងបរិបទនៃចិត្តវិទ្យាទំនើប ពាក្យព្យាបាលត្រូវបានគេប្រើជាញឹកញាប់ក្នុងន័យតែបន្តឹងនៃបច្ចេកទេស សម្រាប់ការព្យាបាលជំងឺផ្លូវចិត្ត។ ប៉ុន្តែ នៅក្នុងអំឡុងពេល២ ឬ៣ទសវត្សរ៍ចុងក្រោយនេះ ក្របខ័ណ្ឌនៃការព្យាបាលរោគ ត្រូវបានបើកទូលាយ គឺចន្លោះភាពចង្អៀត រវាងជំងឺផ្លូវចិត្ត និងសុខភាព ត្រូវបានគេលើកជាសំណួរឡើង។ សង្គមទាំងមូលមានជំងឺ ហើយចិត្តវិទូ ដូចជា Fromm បាននិយាយយោងទៅដល់រោគសាស្ត្រ ដែលមានភាពធម្មតា (Pathology of normalcy) ហើយបង្កើនចំនួនទទួលរងគ្រោះ តាមទម្រង់អប្រក្រតីភាពខាងអាកប្បកិរិយាទាបជាង។

បញ្ញត្តិនៃការព្យាបាល ដែលកំពុងពង្រីកន័យទាំងនេះ និងចំណុចនៃការទាក់ ទងជាមួយសាសនាទាំងឡាយ នៅអាស៊ី ត្រូវបានលេចធ្លុះឡើង នៅក្នុងសម្តីដូចជាសាសនាហេប្រឺ និងចិត្តវិភាគព្រមទាំងចិត្តវិទ្យាលោកហ្វ្រីត (Freudian psychology) និងព្រះពុទ្ធសាសនា។

Fromm និយាយថា សូម្បីតែស្នាដៃរបស់ Freud ក៏មិនជាការព្យាបាលរោគចិត្តទាំងស្រុងដែរ ប៉ុន្តែ មានការយកចិត្តទុកដាក់ ទៅនឹងសេរីភាពនៃមនុស្សពីអកុសលានិងការបង្ខិតបង្ខំបែបអវិចារណញ្ញាណ។ វាក៏មានការប្រែប្រួលផ្លាស់ប្តូរដ៏សំខាន់នៃប្រយោជន៍ ក្នុងប្រភេទរបស់អ្នកជំងឺផងដែរ។ ព្រោះ Fromm បាននិយាយថា ចិត្តវិភាគ បានធ្វើឱ្យមានការ ប្រែប្រួលការសង្កត់ធ្ងន់ថែមទៀត ពីការព្យាបាលរោគសញ្ញាវិកលចរិត (Neurotic symptoms) ទៅដល់ការព្យាបាល បញ្ហាការលំបាកក្នុងជីវភាពរស់នៅ ដែលមានឫសគល់ នៅក្នុងអត្តចរិតវិកលចរិត។

ចិត្តវិទូសម័យបច្ចុប្បន្ន មានការចាប់អារម្មណ៍ ទៅលើបញ្ហាការកែតម្រូវទូលំទូលាយជាង និងគំរូនៃរោគសាស្ត្រសង្គម (Social pathology)។ ការពិតដែលថា មនុស្សក្នុងសង្គមឧស្សាហកម្មជឿនលឿន នៅក្នុងប្រទេសសម្បូរធនធាន ត្រូវបានលងបន្លាចដោយភាពទទេនៅផ្នែកខាងក្នុង និងការគិតឃើញត្រឹមត្រូវនៃភាពមិនស្និទ្ធ និងការខ្វះទិសដៅនៅក្នុងជីវិតដដែលៗ ត្រូវបានហៅថា ការពង្រីកបញ្ញត្តិ និងគោលដៅនៃការព្យា បាលរោគចិត្ត។ ក្នុងពន្លឺនៃតម្រូវការទាំងនេះ និងចក្ខុវិស័យ ដែលកំពុងមានការផ្លាស់ប្តូរនៃជំងឺ និងសុខភាពនោះបញ្ញត្តិព្រះពុទ្ធនៃការព្យាបាលរោគ សមនឹងមានការពិចារណាដ៏ម៉ដ្ឋចត់។

ព្រះពុទ្ធមានពុទ្ធដីកាថា មនុស្សរស់នៅរួមគ្នា ដោយលក្ខខណ្ឌរបស់គេបង្កើតបានទៅជាទំនាស់ទោមនស្ស (Discontent) និងអកុសលា និងឫសគល់ដ៏រឹងមាំនៃភាពលោភលន់ សេចក្តី

[9] Zen is the Japanese form of Buddhism that stresses the importance of meditation more than the reading of religious writings.

ស្អប់ និងគំនិតមាយាការ (Delusion) ដែលទ្រទ្រង់ភាពឆាប់ថប់អារម្មណ៍របស់មនុស្ស នឹងគ្រាន់តែត្រូវបានធ្វើឱ្យស្ងប់ទាំងស្រុង និងបំបាត់ចោល នៅពេលដែលចូលនិព្វាន ទោះបីជាមនុស្សអាចទទួលរងការឈឺចាប់ពីជំងឺខាងផ្លូវកាយជាបន្តបន្ទាប់ក៏ដោយ ក៏ជំងឺផ្លូវចិត្តនឹងទទួលបាននូវជ័យជំនះ ដរាបណាឫសគល់នៃតណ្ហា (The roots of passion) ពិរោធន៍ (Animosity) និងអវិជ្ជា ត្រូវបានគេលុបបំបាត់ចោលទាំងស្រុង។ រូបមន្តព្រះពុទ្ធ សម្រាប់ជួយរំដោះមនុស្សឱ្យរួចផុតពីការធុញថប់ក្នុងអារម្មណ៍នៅក្នុងខ្លួន អាចត្រូវបានបក ស្រាយតាមកម្រិត ២គឺ៖

1-ឯកវាសី (Recluse) ដែលលះបង់ (Renounce) ពិភពលោក នឹងស្វែងរកគោលដៅកម្រិតនៃភាពស្ងប់ស្ងាត់ និងសន្តិភាពទាំងស្រុង (Utter quietude and peace)។

2-មេផ្ទះ ដែលបង្កើតនូវការចេះស ម្របសម្រួលជាមួយជីវភាពរស់នៅ ចេះស្វែងរកជីវិតមួយនៃការលះបង់ចោល (Renunciation) មិនអាចធ្វើទៅបាន ឬលំបាក នឹងស្វែងរកឧត្តមគតិនៃជីវិតដ៏ត្រឹមត្រូវ និងការចេះសម្របសម្រួលជាផ្ទុងមួយ (សម្មាចរិយា និងធម្មចរិយា: Samacariya, Dhammacariya)។

៦-បញ្ហាចម្បងៗនៅក្នុងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា

ប្រសិនបើយើងពិនិត្យមើលមួយក្រឡេក ទៅលើចិត្តវិទូ ដែលគេបានស្គាល់ និងដែលបានផ្តើមគំនិតមួយចំនួន នៅក្នុងប្រទេសលោកខាងលិចនោះ គេនឹងយល់ឃើញថា បញ្ហាក្នុងវិស័យមួយចំនួនដ៏ពិត ជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃការសិក្សា និងការស្រាវជ្រាវ គឺចិត្តវិទ្យាកេស្តាល់ Gestalt[10] បានចាប់អារម្មណ៍ជាចម្បងទៅលើប្រត្យក្សារម្មណ៍ ចិត្តវិភាគរបស់Freud បានចាប់អារម្មណ៍ទៅលើចិត្តចលករ(Motivation) និងបុគ្គលិកលក្ខណៈ ព្រមទាំងអាកប្បកិរិយានិយម នៅក្នុងការសិក្សា។

ចាប់តាំងតែពីមានការយកចិត្តទុកដាក់ខ្លាំង ទៅលើចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា គឺជាតម្រូវការ ដើម្បីស្វែងរកឫសគល់នៃសេចក្តីទុក្ខវេទនារបស់មនុស្ស និងបានបង្ហាញផ្លូវ ដើម្បីគេចចេញពីសេចក្តីទុក្ខវេទនានោះ ការសិក្សាពីចិត្តវិទ្យានៃចិត្តចលករ និងចិត្តរំភើប ជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃការផ្តោតអារម្មណ៍ ទៅលើការវិភាគនៃលទ្ធិនេះ។ តាមពិតទៅ ការពិភាក្សា ពីបាតុភូតចិត្តក្នុងស្នាដៃនេះ នឹងជាមជ្ឈមណ្ឌលដ៏ចម្បង ស្តីអំពីត្រីលក្ខណៈនៃចិត្តចលករ ចិត្តរំភើបនិងបុគ្គលិកលក្ខណៈ។ យើងនឹងពិនិត្យមើលដោយពិស្តារនូវទ្រឹស្តីនៃចិត្តចលករ

[10] Gestalt ជាភាសាអាល្លឺម៉ង់ មានន័យថា ទម្រង់ ឬរូបរាង។

ចំណង់ជាមូលដ្ឋាន (Basic drives) និងសភាវគតិ (Instincts) ធម្មជាតិនៃកត្តាចិត្តចលករអញ្ញាណ (The nature of unconscious motives) និងជាទូទៅវិសាលភាពនៃអាកប្បកិរិយានៃទំនោរ និងក្ដីស្រឡាញ់។ ចិត្តវិទ្យាពុទ្ធិ នឹងត្រូវបានគេចាប់ផ្ដើមជាការសិក្សាចិត្តចលករ។

សូម្បីតែនៅក្នុងស្នាដៃ ដែលបានត្រួសត្រាយដោយ Mrs Rhys Davis ការនិយាយយោងទៅដល់ គឺត្រូវបានបង្កើតឡើង ចំពោះការសិក្សាដោយកម្រទៅលើការវិភាគនៃចិត្តរំភើប និងសភាវគតិក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា និងការសិក្សានៃបុគ្គលិកលក្ខណៈ គឺជាវិស័យមួយ ដែលមិនយកចិត្តទុកដាក់ឱ្យបានស្មើគ្នា។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ មានបញ្ហាលំបាកមួយចំនួន ក្នុងការពិភា ក្សាចិត្តវិទ្យាបុគ្គលិកលក្ខណៈនៅក្នុងលទ្ធិមួយ។ ហេតុផលដ៏សំខាន់មួយ សម្រាប់រឿងនេះ គឺថានៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា ខ្លឹមសារ ដែលទាក់ទងទៅនឹងទស្សនវិជ្ជានៃមនុស្ស និងចិត្តវិទ្យាបុគ្គលិកលក្ខណៈ គឺត្រូវបានវេញបញ្ចូលគ្នា។ ប្រហែលជារឿងនេះដោយសារតែមជ្ឈមណ្ឌលនៃលទ្ធិអនត្តៈ (Egolessness: Anatta) និងការផ្សារភ្ជាប់ទាំងចិត្តវិទ្យាបុគ្គលិកលក្ខណៈ ទាំងការវិភាគផ្នែកទស្សនវិជ្ជានៃបញ្ញត្តិមនុស្ស។ បញ្ហាមួយ ត្រូវបានគេលើកឡើងថាតើប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជា ដែលបដិសេធអត្តជាអចិន្ត្រៃយ៍នោះ បង្កើតសំណើការសិក្សានៃបុគ្គលិកលក្ខណៈ។ នៅពេលដែលការពិភាក្សានៃបញ្ញត្តិខាងព្រះពុទ្ធសាសនា នៃបុគ្គលិលក្ខណៈ ផ្ដល់នូវមធ្យោបាយណាមួយដើម្បីធ្វើឱ្យរឿងនេះ កាន់តែច្បាស់លាស់នោះ វាអាចត្រូវបានគេលើកឡើងថា ចិត្តវិទ្យាប្រកបដោយថាមភាពមួយ ដូចជាព្រះពុទ្ធសាសនា អាចផ្ដល់នូវមូលដ្ឋាន គួរជាទីចូលចិត្ត សម្រាប់ការសិក្សាបែបនេះ។

មជ្ឈមណ្ឌលសិក្សា ដែលទាក់ទងទៅនឹងចិត្តចលករ ចិត្តរំភើប និងបុគ្គលិកលក្ខណៈ នឹងត្រូវបានគេសន្និដ្ឋាន តាមការបង្ហាញរចនាសម្ព័ន្ធផ្នែករោគ នៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ក្នុងទស្សនវិស័យ ដែលមានការប្រៀបធៀប។ នៅទីនេះ លក្ខណៈពិសេសខាងចិត្តសាស្ត្រ នៃការព្យាបាលខាងពុទ្ធសាសនា ត្រូវបានបង្ហាញតាមវាក្យសព្ទនៃប្រព័ន្ធគឺចិត្ត វិភាគរបស់ Freud ចិត្តវិទ្យាមនុស្សនិយមរបស់ Rogers and Maslow ការព្យាបាលរោគតាមបែបអត្ថិភាព និងការព្យាបាលរោគតាមបែបអាកប្បកិរិយានិយម។

៧-ប្រភពនាំចេញ សម្រាប់ការសិក្សាចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា

ការសិក្សារបស់យើង មានការពាក់ព័ន្ធជាចម្បងទៅនឹងប្រព័ន្ធកម្ម និងការបកស្រាយនៃការអង្កេត តាមបែបចិត្តសាស្ត្រ នៃព្រះពុទ្ធសាស នាសម័យដើម។ ពាក្យសម្ដីដើមរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលជាភាសាបាលី ត្រូវបានចែកចេញជា២ផ្នែកគឺៈ

១-ការប្រៀនប្រដៅដ៏ចម្បងរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលមាននៅក្នុងសុត្តន្តបិដក។

២-ក្បួនច្បាប់វិន័យ សម្រាប់ព្រះសង្ឃ ដែលត្រូវបាននិយាយយោងដល់វិន័យបិដក។

៣-ការពន្យល់ជាប្រព័ន្ធនៃសុត្តន្តបិដក ដែលត្រូវបានគេនិយាយយោង ទៅដល់អភិធម្មបិដក ដែលជាស្នាដៃនៃអ្នកផ្តើមគំនិតជាប្រព័ន្ធនាពេលក្រោយ ហើយទោះបីជាការកត់សម្គាល់ ដ៏មានតម្លៃ សម្រាប់ការវិភាគខាងចិត្តសាស្ត្រក៏ដោយ ក៏ជួនកាល ហួសពីសម្ពីដើមរបស់ព្រះពុទ្ធ។

អភិធម្ម ដែលជាការប៉ុនប៉ងជាបឋម ដើម្បីប្រមូលផ្តុំចងក្រងខ្លឹមសារ ដែលទាក់ទងដល់ការវិភាគផ្នែកចិត្តសាស្ត្រ ក្នុងពន្ទឺនៃសម្ពីដើមរបស់ព្រះពុទ្ធនោះ គួរតែទាក់ទាញនិស្សិតផ្នែកចិត្តវិទ្យា ប៉ុន្តែ វាជារឿងសំខាន់ សម្រាប់និស្សិតជាលើកដំបូង ដើម្បីធ្វើការសិក្សា ដោយម្ចាស់ការនៃសម្ពីរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលមានផ្ទុកក្នុងសុត្តន្តបិដក។ តាមពិតទៅ មនុស្សណាម្នាក់ ដែលពេញចិត្តនឹងការសិក្សាសម្ពីដើមរបស់ព្រះពុទ្ធ ត្រូវបានផ្តល់ដំបូន្មានឱ្យសិក្សា សុត្តន្តបិដកជាមុនសិន។ ភាគច្រើននៃផ្នែកនេះ ត្រូវបានគេបកប្រែជាភាសាអង់គ្លេស ហើយខ្លឹមសារក្នុងស្នាដៃនេះ ត្រូវបានទាក់ទាញជាលើកដំបូងពីសុត្តន្តបិដក។

សុត្តន្តបិដក អាចត្រូវបានគេបែងចែកទៅជា៥ ផ្នែកគឺ:

1-The Dialogues of the Buddha (The Digha Nikaya) ទីឃនិកាយ

2-The Middle Length Sayings (The Majjhima Nikaya) មជ្ឈិមនិកាយ

3-Kindred Sayings (The Samyutta Nikaya) សំយុត្តនិកាយ

4-Gradual Sayings (The Anguttra Nikaya) អង្គុត្តរនិកាយ

5-Division of Small Works (The Khuddaka Nikaya) ខុទ្ទកនិកាយ

គេបានប៉ុនប៉ង ដើម្បីបង្ហាញខ្លឹមសារតាមរបៀបងាយស្រួល និងច្បាស់លាស់ អាចធ្វើបាន។ វាត្រូវបានគេរៀបចំផងដែរ តាមរបៀបមួយដែលនិស្សិត មិនមានចំណេះដឹងខាងភាសាបាលី នឹងមានលទ្ធភាព បន្តទិដ្ឋភាពណាមួយនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ដោយមានជំនួយអំពីការបកប្រែភាសាអង់គ្លេស។ និស្សិតទាំងនេះ អាចសិក្សាការពិចារណា ដើម្បីសិក្សាភាសាបាលីបាន ប្រសិនបើគាត់មានចាប់អារម្មណ៍ សិក្សាឱ្យបានជិតដល់ ពីប្រភពទាំងឡាយជាមួយគំនិតរបស់ព្រះពុទ្ធ។ ទោះបីជាកម្រិតនៃភាពស្មុគស្មាញ អំពីលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា អាចជាប្រយោជន៍ដំបូង នៅក្នុងប្រធានបទចម្បង ដែលបានបង្ហាញនៅទីនេះក៏ដោយ ក៏និស្សិត ដែលមានចំណេះដឹងបឋមនៃព្រះពុទ្ធសាសនា គួរតែមានលទ្ធភាពបង្កើតមាគ៌ារបស់ខ្លួន តាមរយៈជំពូកចុងក្រោយ។ គេក៏រំពឹងដែរថា សំនួនវោហារសព្ទ និងក្របខ័ណ្ឌ ដែលក្នុងនោះខ្លឹមសារត្រូវបានបង្ហាញនោះ នឹងជួយសម្រួលដល់ទំនាក់ទំនង

នៃគំនិតទាំងនេះដល់និស្សិតចិត្តវិទ្យា ដែលបានចាប់អារម្មណ៍ ដល់ការឆ្លុះបញ្ចាំងខាងចិត្តវិទ្យារបស់ព្រះពុទ្ធ។

៨-បញ្ហាវិធីសាស្ត្រមួយចំនួន

សារៈសំខាន់នៃប្រព័ន្ធមួយរបស់ចិត្តវិទ្យា គឺមិនគ្រាន់តែវាយតម្លៃតាមវាក្យសព្ទនៃបញ្ហា ដែលវាបានពិភាក្សាប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងតាមវាក្យសព្ទនៃវិធីសាស្ត្រ ដែលវាគាំទ្រ ដើម្បីផ្ទៀងផ្ទាត់អំណះអំណាង សម្មតិកម្ម និងទ្រឹស្តីដែលវាបានបង្ហាញ។ តាមទស្សនៈធម្មជាតិនៃប្រភពខ្លឹមសារ ដែលគេបានផ្តល់នូវចំណុចសំខាន់ៗនោះ អ្វីជាបច្ចេកទេស ដែលព្រះពុទ្ធបានទ្រទ្រង់ សម្រាប់ការវិភាគ និងការធ្វើតេស្តទ្រឹស្តី និងអំណះអំណាង ដែលទាក់ទងទៅនឹងបាតុភូតចិត្ត នៅក្នុងព្រះគម្ពីរព្រះពុទ្ធសាសនា នាសម័យដើម?

*នៅក្នុងគម្ពីរ*Sangarava Sutta *មានការនិយាយយោងទៅដល់អ្នកផ្តើមគំនិត៣ក្រុមៈ*

1-*អ្នកប្រពៃណីនិយម*(The traditionalists)

2-*អ្នកវិចារណញ្ញាណនិយម និងបរមត្ថវិទូនិយម* (The rationalists and metaphy- sicians)

3-*អ្នកពិសោធនិយម* (The experiential-lists) *ដែលមានបទពិសោធចំណេះដឹងខ្ពស់ ពីមនុស្ស។*

ព្រះពុទ្ធក៏មានពុទ្ធដីកាថា ព្រះអង្គ ស្ថិតនៅក្នុងក្រុមទី៣។ លក្ខណៈវិនិច្ឆ័យនៃការវិនិច្ឆ័យសច្ចភាពនៃទ្រឹស្តីមួយមិនស្ថិតនៅលើតែប្រពៃណីប្រយោជន៍នៃហេតុផលបែបតក្កភាព ឬប៉ុន្មានជាមុនទេ។ វាត្រូវបានគេធ្វើតេស្ត តាមបទពិសោធ។ បទពិសោធនៃទិសដៅកំណត់ គឺមិនមែនជាបទពិសោធ ដែលគិតឃើញត្រឹមត្រូវប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ក៏ជាបទពិសោធផ្នែកអព្ភន្តរញ្ញាណ និងការយល់ដឹង។ ទម្ងន់នៃប្រពៃណីប្រយោជន៍នៃតក្កភាព និងវិចារ មានដែនកំណត់ និងសំណើដ៏រឹងមាំ ដល់បទពិសោធ គឺជារឿងចាំបាច់។

នៅពេលដែលប្រយោជន៍នៃវិចារ គឺជាកំណៃប្រែដ៏ត្រឹមត្រូវ ចំពោះរឿងរ៉ាវ ដែលអាចទទួលយកបាន ស្តីពីពាក្យចចាមអារាម ឬឥទ្ធិពលនោះ វិចារដែលពឹងផ្អែកទៅលើតក្កភាព គឺមិនមែនជាលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ធ្វើតេស្តទៅលើជំនឿមួយបានទេ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែលយើងនិយាយថា ព្រះពុទ្ធ បង្កើតនូវសំណើដ៏រឹងមាំ ដល់បទពិសោធនោះ វាត្រូវបានគេអះអាងយ៉ាងច្បាស់លាស់នូវអ្វីដែលព្រះពុទ្ធ មានពុទ្ធដីកា តាមវាក្យសព្ទបទពិសោធ។ ដោយឡែកពីព័ត៌មាន ដែលទទួលបានដោយសរីរាង្គឥន្ទ្រិយទាំង៥ ដែលមានភ្នែក ត្រចៀក ច្រមុះ អណ្តាត និងការប៉ះផ្ទាល់ខាងរាងកាយនោះ ព្រះពុទ្ធ ក៏បានពិចារណា អត្តាពិគ្រោះ គឺជាបច្ចេកទេសមួយដ៏មានតម្លៃបំផុត សម្រាប់ទទួលបានចំ ណេះដឹង និងអភិវឌ្ឍការយល់ដឹង។ អត្តាពិគ្រោះគឺជាវិសាលភាពទាំងមូលនៃបទពិសោធពីការពិចារណា ចិត្តខ្លួនឯងផ្ទាល់ ទៅដល់ការយល់ដឹងថែមទៀត ដែលពន្ទេច

កម្រិតផ្សេងៗគ្នានៃការអភិវឌ្ឍខាងស្មារតី។ ព្រោះហេតុដូច្នេះហើយ គេបានសង្កត់ធ្ងន់ថា ការទទួលយកបច្ចេកទេសមួយដូច្នេះពីវិធីសាស្ត្រ អាកប្បកិរិយានិយម ដែលបដិសេធនូវអត្តាពិគ្រោះ។ ប៉ុន្តែ សូម្បីតែចិត្តវិទ្យាលោកខាងលិច ដែលទទួលយកអត្តាពិគ្រោះ ថាជាវិធីដែលអាចសម្រេចបាននោះ នឹងមិនមែនជាបច្ចេកទេសនៃអត្តាពិគ្រោះ ដែលឡើងដល់កម្រិតកំពូល ក្នុងការយល់ដឹងខាងស្មារតីទេ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ប្រយោជន៍នៃអត្តាពិគ្រោះ នៅកម្រិតលោកិយមួយថែមទៀត នឹងជារឿងសាមញ្ញ ចំពោះទាំងព្រះពុទ្ធសាសនា និងសមភាគីលោកខាងលិច។

ប្រយោជន៍នៃស្វ័យវិភាគ សម្រាប់ទស្សនៈចង្អៀត និងមិនលំអៀងនៃការបង្កើតឡើងនូវចិត្តរំភើបផ្ទាល់ខ្លួន គឺត្រូវបានគេផ្តល់យោបល់ក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា។ តម្លៃនៃអត្តាពិគ្រោះ គឺត្រូវបានពិភាក្សាក្នុងព្រះគម្ពីរមួយដែលត្រូវ បានគេហៅថា Anumana sutta។ នៅក្នុងសុត្តន្តបិដកនេះ មានការនិយាយយោងទៅដល់មនុស្សម្នាក់ ដែលចិត្តរបស់គាត់ពិបាកប្រដៅ ពិបាកបង្រៀន និងមិនអាចស្តាប់អ្នកផ្សេងនិយាយ។ មនុស្សម្នាក់បែបនេះ គឺស្ថិតនៅក្នុងសេវគតិភាពនៃចំណង់ដ៏អាក្រក់ អ្នកស្វែងរកកំហុស ពោរពេញដោយកំហឹង (Wrathful) ស្តីបន្ទោសអ្នកផ្សេង(Reproves others) បង្អាប់អ្នកផ្សេង (Disparages others)។ល។ នៅក្នុងបរិបទនេះ ការឆ្លុះបញ្ចាំងជាបន្តបន្ទាប់ អំពីគុណសម្បត្តិផ្ទាល់របស់ខ្លួន ត្រូវផ្តល់ជំបូន្មានះ

មនុស្សម្នាក់ ដែលមានចំណង់អាក្រក់ និងដែលស្ថិតក្នុងសេវគតិភាពនៃចំណង់ដ៏អា ក្រក់នេះ មនុស្សម្នាក់នោះ គឺកំពុងតែខឹងមួរម៉ៅ និងមិនយល់ស្របនឹងខ្ញុំ ហើយដូចគ្នានេះដែរ ប្រសិន បើខ្ញុំមានចំណង់អាក្រក់ និងស្ថិតក្នុងសេវគតិភាពនៃចំណង់អាក្រក់នោះ ខ្ញុំនឹងមានការខឹងមួរម៉ៅ និងអរមណ៍យ (Disagreeable) ចំពោះអ្នកផ្សេង។

បច្ចេកទេសនេះ ត្រូវបាននិយាយយោងដល់ថាជាវិធីមួយដែល អត្តគួរតែត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងដោយអត្ត (Self ought to be reflected by self) ហើយអត្តគួរតែត្រូវបានវាស់វែង ដោយទល់នឹងអត្ត (Self ought to be measured against self)។

ប្រសិនបើមនុស្សម្នាក់ ដែលស្ថិតនៅក្នុងជីវភាពដ៏សំខាន់ និងពេញចិត្តនឹងគ្រឿងតុបតែងសញ្ជឹងគិតខ្លាំង ទៅលើការឆ្លុះកញ្ចក់ដ៏ស្អាតនោះ នៅខណៈពេលនោះ គាត់មើលឃើញកំទេចធូលីមួយ គាត់នឹងជូតសំអាតវាចេញ។ មនុស្សដែលប្រើប្រាស់អត្តាពិ គ្រោះ ដើម្បីលុបបំបាត់សភាពចិត្តដ៏អាក្រក់ នឹងកំចាត់វាចេញយ៉ាងឆាប់រហ័ស។

ពាក្យប្រៀបទៅនឹងកញ្ចក់ ដើម្បីរៀបរាប់ប្រយោជន៍នៃអត្តាពិគ្រោះ ត្រូវបានរកឃើញ នៅក្នុងជំបូន្មាន របស់រាហុលផងដែរ។ បញ្ញត្តិនៃការពិនិត្យមើលខ្លួនឯង តាមការឆ្លុះ

បញ្ចាំងទៅលើសភាពចិត្ត គឺជាវិធីមួយ ដែលជាញឹកញាប់គាំទ្រដល់ការទទួលបានរូប ភាពពិតមួយអំពីខ្លួនឯង។ អត្តាពិគ្រោះ គឺជាវិធីដ៏សំខាន់ សម្រាប់ព្រះពុទ្ធ ពីព្រោះស្វ័យចំណេះដឹង គឺជាការយកចិត្តទុក ដាក់ជាដំបូងនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា។ អត្តាពិគ្រោះ អាចត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ដើម្បីទទួលបានសច្ចភាពអរូបីថែមទៀត គឺគេអាចពិចារណាក្នុងចិត្ត ដូចជាក្នុងឧទាហរណ៍ David Hume បានធ្វើដែរនោះ និងបានរកឃើញតែលំដាប់នៃការចាប់អារម្មណ៍ គំនិត និងសញ្ចេតនា ជាជាងអត្តអចិន្ត្រៃយ៍ណាមួយ។

ក្នុងអត្តាពិគ្រោះ ចិត្តវិទ្យាលោកខាងលិច ជាញឹកញាប់ ត្រូវបានគេចាត់ទុកជាបច្ចេកទេស មិនគួរឱ្យទុកចិត្ត សម្រាប់ការសិក្សាបាតុភូតចិត្ត ពីព្រោះបទពិសោធផ្ទាល់ខ្លួនរបស់យើង មិនអាចត្រូវបានត្រួតពិនិត្យមើលដោយអ្នកផ្សេងទេ។ ដោយយោងទៅតាមព្រះពុទ្ធ អត្តាពិគ្រោះ អាចត្រូវបានបណ្តុះតាមវិធីសាស្ត្រនោះ ភាពលំអៀង អាចត្រូវបានគេលុបចោល និងឥទ្ធិពលនៃការឆ្លុះបញ្ចាំងរបស់យើង ត្រូវបានចម្រាញ់ឱ្យបានល្អ។ នៅពេលដែលការអភិវឌ្ឍចិត្ត ត្រូវបានបន្តតាមវិធីមួយនោះ វាជារឿងអាចធ្វើទៅបាន ដើម្បីសម្រេចបានឥទ្ធិពលតាមសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ ពិសេសដូចជាទូរវេទន៍ និងប្រាជ្ញាញាណ។ ការអភិវឌ្ឍអត្តាពិគ្រោះនូវកម្រិតការតាំងភាវនា ត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាកម្មវិស័យភាព (Objectivity)៖

នៅពេលដែលមនុស្សម្នាក់ គួរសង្កេតមនុស្សម្នាក់ផ្សេងទៀត ជាកម្មវត្ថុនោះ មនុស្សម្នាក់ ដែលកំពុងតែឈរនោះ គួរសង្កេតមនុស្សម្នាក់ដែលបានអង្គុយ ឬមនុស្សម្នាក់ដែលបានអង្គុយ ឬកំពុងតែដេក។ ដោយហេតុដូច្នេះ កម្មវត្ថុនៃអត្តាពិគ្រោះ គួរត្រូវបានគេយល់យ៉ាងច្បាស់លាស់ ឆ្លុះបញ្ចាំងយ៉ាងច្បាស់លាស់ សម្លឹងមើលយ៉ាងច្បាស់លាស់ និងជ្រួតជ្រាបបានយ៉ាងច្បាស់លាស់ ជាមួយចំណេះដឹងរបស់របស់គេ។

ពិតហើយ អត្តាពិគ្រោះ ជាបច្ចេកទេសដំបូងនៃការព្យាបាលរោគ និងមានការតាំងភាវនា (Meditation)២ប្រភេទ ដែលត្រូវបានផ្តល់ដំបូន្មានដោយព្រះពុទ្ធ គឺការតាំងភាវនា ឱ្យស្ងប់អារម្មណ៍ (Tranquillity meditation: Samatha) និងការតាំងភាវនា ដើម្បីយល់ដឹង ឬវិបស្សនា (Insight meditation: Vipassana)។ ការតាំងភាវនាដើម្បីយល់ដឹង ជាបច្ចេកទេសមូលដ្ឋាន ដែលអភិវឌ្ឍការយល់ដឹងអត្តាពិគ្រោះ។ មានការពិភាក្សាដ៏សំខាន់ពីរឿងនេះ នៅក្នុងគម្ពីរអង្គុតរនិកាយ (Angutara Nikaya)៖

ប្រសិនជាត្រូវបានអប់រំមែនតើប្រយោជន៍បែបណាដែលការស្ងប់អារម្មណ៍ទទួលបាន? ចិត្តត្រូវបានអប់រំហើយ។ តើប្រយោជន៍បែបណា ទទួលបានពីចិត្ត ដែលត្រូវបានគេអប់រំ? កាមមុច្ឆា(Lust) ទាំងអស់ត្រូវបានគេលះបង់ចោល។ ប្រសិនបើអត្តាពិគ្រោះ ត្រូវបានគេអប់រំបណ្តុះបណ្តាល តើគេទទួលបាន

ប្រយោជន៍អ្វី? ការយល់ដឹង ត្រូវបានគេអប់រំបណ្តុះប ណ្តាល។ ប្រសិនបើការយល់ដឹងត្រូវបានគេអប់រំបណ្តុះបណ្តាល តើគេទទួលបានប្រយោជន៍អ្វី? អវិជ្ជា ទាំងអស់ត្រូវបានគេលះបង់ចោល។ ចិត្តដែលត្រូវបានប្រមាថដោយកាមមុច្ឆា មិនមានសេរីភាពទេ ទាំងការយល់ដឹង មិនអាចប្រមាថដោយអវិជ្ជា ត្រូវបានបណ្តុះបណ្តាលឡើង។ តាមការពិតទៅ ការបញ្ចប់នៃកាមមុច្ឆានេះ គឺការដោះបញ្ចប់ចិត្តនៅក្នុងបេះដូង ការបញ្ចប់អវិជ្ជានេះ គឺជាការរំដោះតាមការយល់ដឹង។

ទោះបីជាអត្តាពិគ្រោះ គឺជាបច្ចេកទេសដ៏សំខាន់ នៅក្នុងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនាក៏ដោយ ក៏មានការសុំឱ្យធ្វើតេស្តទៅលើអាកប្បកិរិយាផងដែរ។ នៅក្នុងវជ្ជកាលព្រះពុទ្ធ មិនមានបច្ចេកទេសមន្ទីរពិសោធដែលបានអភិវឌ្ឍទេ ប៉ុន្តែ តម្លៃនៃបទពិសោធបុគ្គល នៅក្នុងសភាព នៃស្ថានភាពតេស្ត គឺអាចទទួលយកបានដោយព្រះអង្គ។ មានការនិយាយយោងដល់មជ្ឈេ បាយ៤យ៉ាងនៃការយល់ដឹងអត្តចរិតរបស់មនុស្សគឺៈ

1-តាមការរស់នៅរួមគ្នាជាមួយមនុស្សម្នាក់ ដែលគេអាចរកឃើញ ថាតើមនុស្សម្នាក់ស្របទៅតាមសកម្មភាពរបស់ខ្លួន។

2-ហើយប្រសិនបើដូច្នេះមែន ថាតើគាត់ជាមនុស្សមានគុណធម៌ទេ។

3-តាមរបៀបដូចគ្នានេះ ភាពសុចរិត (Integrity) របស់មនុស្សម្នាក់ អាចត្រូវបានគេ ធ្វើតេស្តតាមការដោះស្រាយបញ្ហាជាមួយគាត់។

4-ភាពអត់ធ្មត់ (Fortitude) របស់មនុស្សម្នាក់ អាចត្រូវបានគេធ្វើតេស្ត តាមស្ថានភាពមានវិបត្តិនិងគតិបណ្ឌិតរបស់គាត់នៅក្នុងការសន្ទនា។

របៀបដែលមនុស្សម្នាក់ប្រព្រឹត្ត ក្នុងស្ថានភាពដ៏ពិសេសមួយ ឬស្ថានភាពដូចគ្នានេះ មួយចំនួន ក្នុងអំឡុងពេលវេលាមួយពិតប្រាកដ ផ្តល់ឱ្យយើងនូវការចង្អុលបង្ហាញពីអត្តចរិត របស់មនុស្សម្នាក់។ គេក៏បាននិយាយផងដែរ ពីព្រះពុទ្ធដែលធម្មទេសនា និងសកម្មភាព របស់ព្រះអង្គ មានភាពកើតឡើងស្របគ្នា។

៩-បញ្ញត្តិនៃចិត្ត

គេបានប៉ុនប៉ងរួចមកហើយ ដើម្បីធ្វើទំនាក់ទំនងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា ទៅនឹងទស្ស នវិជ្ជាព្រះពុទ្ធសាសនា និងកិច្ចការជាបឋមនៃការវិភាគរោគ និងការជួយសម្រាលទុក្ខវេទ នារបស់មនុស្ស។ គេក៏បាននិយាយយោងទៅដល់វិស័យបញ្ហាចម្បង នៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា និងធម្មជាតិនៃប្រកពខ្លឹមសារ ដែលត្រូវបានគេប្រើប្រាស់នៅក្នុងការពិភាក្សា បញ្ញត្តិចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាស នា ព្រមទាំងរៀបរាប់ដោយសង្ខេបវិធីមួយចំនួននៃការវិភាគ តាមចិត្តវិទ្យា។ គេនឹងសន្និដ្ឋានជំពូកនេះ តាមការ

សរុបដោយសង្ខេបនៃបញ្ញត្តិចិត្តរបស់ព្រះពុទ្ធ បញ្ញត្តិមួយ ដែលនឹងស្ថិតនៅជាប្រវត្តិដើមនៃការសិក្សាចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា។

ព្រះពុទ្ធបានបដិសេធអត្ថិភាពនៃអង្គជាអចិន្ត្រៃយ៍ ថាតើគេចាត់ទុកវាជាចិត្ត ឬ ញាណទេ។ អ្វីដែលគេនិយាយយោងទៅដល់ថាជាចិត្ត គឺពិតជាអង្គមានទំនាក់ទំនងរវាងចិត្ត និងរាងកាយ (Nama-Rupa)។

Nama ត្រូវបានគេនិយាយយោងទៅដល់ក្រុម ដែលមិនមែនជាវត្ថុ ឬខន្ធ(Khandhas) ចំនួន៤គឺៈ

1-វេទនា (Vedana: Feeling)

2-សញ្ញា (Sanna: Sense-impressions, images, ideas, concepts)

3-សង្ខារ (Sankhara: Conative activity, dispositions)

4-និងវិញ្ញាណ(Vinnana: Consciousness)

ពាក្យ រូប និយាយយោងដល់ធាតុចាំបាច់ចំនួន៤គឺ:

-ការលូតលាស់ (Extension)

-ភាពជាប់ទាក់ទងខាងសាច់ញាតិ (Cohesion)

-កម្តៅ (Heat)

-រូបរាងជាសម្ភារៈ (The material shape) ដែលកើតចេញពីធាតុទាំងនោះ។

ការផ្សំខាងរាងកាយ និងចិត្ត បង្កើតបានជាអង្គមួយ ហើយចិត្តមានការពឹងពាក់គ្នាទៅវិញទៅមកលើរាងកាយ និងរាងកាយ ក៏មានការពឹងពាក់គ្នាទៅលើចិត្ត។

បាតុភូតចិត្តទាំងអស់ ត្រូវបានយល់ដឹងតាមពន្លឺនៃច្បាប់ហេតុផល ពីព្រោះវាមានលក្ខខណ្ឌទៅតាមហេតុផល។ ច្បាប់នៃប្រភព ដែលមានការពឹងពាក់គ្នា ឬបដិច្ចសមុប្បាទ (The law of depen- dent origination: Paticcasamuppada) បង្ហាញលក្ខខណ្ឌនៃបាតុភូតចិត្ត និងរាងកាយទាំងអស់។

ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ ជាសកម្មភាពភ្ជាប់ហេតុទៅនឹងផល។ទ្រឹស្តីនេះបានបញ្ជាក់ថាៈ

-បើមាននេះ គឺមាននោះ

-បើគ្មាននេះ គឺគ្មាននោះ

-បើនេះរលត់ នោះក៏រលត់។ល។

តាមទ្រឹស្តីនេះ គ្មានការៈណាមួយ កើតឡើងតែឯង ដោយគ្មានទំនាក់ទំនងនឹងការៈផ្សេងទៀតទេ ហើយក៏គ្មានការៈណាសំខាន់ដែរ (គ្មានការៈដើម"ព្រហ្មន៍"ដូចសាសនាព្រាហ្មណ៍ឡើយ) ចំពោះការវិលកើតវិលស្លាប់របស់មនុស្ស ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ បានលើកយកទំនាក់ទំនងរវាងបុព្វហេតុទាំង១២ ដូចខាងក្រោមៈ

1-អវិជ្ជា (Ignorance) នាំឱ្យកើតសង្ខារ

2-សង្ខារ (Formation; Impression) នាំឱ្យកើតវិញ្ញាណ

3-វិញ្ញាណ (Conscience) នាំឱ្យកើតនាមរូប

4-នាមរូប (Mentalite et physique; Name and form) នាំឱ្យកើតអាយតនៈ

5-*អាយតន*:(Sens; Sense organs)*នាំឱ្យកើតផស្សៈ*

6-*ផស្សៈ* (Contact sensoriel; Feeling) *នាំឱ្យកើតវេទនា*

7-*វេទនា* (Sensation; Pain)*នាំឱ្យកើតតណ្ហា*

8-*តណ្ហា* (Desir; soif; Sense enjoyment) *នាំឱ្យឧបាទាន*

9-*ឧបាទាន* (Attachement) *នាំឱ្យកើតភព*

1០-*ភព* (Existence) *នាំឱ្យកើតជាតិ*

11-*ជាតិ* (Naissance; Rebirth and stratification) *នាំឱ្យជរា*

12-*ជរា* (Vieillesse; Old age)*នាំឱ្យកើតមរណៈ* (Mort; Death)

បើហេតុណាមួយកើតឡើង ហេតុឯទៀតឡើងបន្តបន្ទាប់គ្នា។

ឧទាហរណ៍៖ *បើមានអវិជ្ជា សង្ខារ វិញ្ញាណ និងហេតុផ្សេងៗ កើតមានឡើងបន្តៗគ្នារហូតដល់ជរា និងមរណា ផ្ទុយទៅវិញបើគ្មានអវិជ្ជា អ្វីៗទាំងអស់ក៏រលត់ទាំងអស់ដែលហៅថា និរោធ។*

នៅពេលដែលទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបង្ហាញថា បាតុភូតចិត្តទាំងអស់ មានលក្ខខណ្ឌជាហេតុនោះ លទ្ធិអនត្តភាព បង្អួលបង្ហាញការពិត ដែលថា មិនមានទាំងបាតុភូតចិត្ត និងរាងកាយទាំងក្នុង និងក្រៅ ដែលជាសារធាតុ ដែលស្ថិតនៅ ជាមួយគ្នាជានិច្ចកាលទេ។

លទ្ធិទាំងពីរនេះ ផ្តល់នូវមូលដ្ឋានគ្រឹះសម្រាប់ការយល់ដឹងបញ្ញត្តិនៃចិត្ត នៅក្នុងចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា៖

បដិច្ចសមុប្បាទ ជាលទ្ធិនៃភាពដែលមានលក្ខខណ្ឌនៃបាតុភូតចិត្ត និងរាងកាយ ដែលជាលទ្ធិមួយផ្សំគ្នា ជាមួយអបុគ្គលិកលក្ខណៈ (Impersonality: Anatta)*នោះ បង្កើតលក្ខខណ្ឌដែលមានសារៈសំខាន់ចាំបាច់បំផុត សម្រាប់ការយល់ដឹងតថភាព នៃការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ។*

ក្នុងការពន្យល់បាតុភូតទី១ ចូរអ្នកពិចារណាទៅលើគោលវិធីសំយោគ (Synthetic approach)*និងទី២ គោលវិធីវិភាគ* (Analy- tic approach) *គឺការវិភាគទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបង្ហាញភាពពឹងពាក់គ្នា និងភាពឯកពជ្យ នៃបាតុភូត ពីព្រោះក្នុងការវិភាគផ្សេងទៀត ជាផ្នែកនៃបុគ្គលិកលក្ខណៈដូចជា សញ្ចេតនា គំនិតចំណាប់អារម្មណ៍ តាមរយៈសរីរាង្គឥន្ទ្រិយញាណ ឆន្ទៈ។ល។ ត្រូវបានលាតត្រដាង នៅក្នុងលក្ខណៈ ពិសេសខុសៗគ្នា។*

យោងទៅតាមចិត្តវិទ្យាពុទ្ធសាសនា ចិត្តមានកម្រិតខុសគ្នាទៅតាមថាមភាព ដែលមានវិសាលភាព ទៅតាមកំណើតមួយចំនួនដែលមិនអាចរាប់បាន។ ចិត្ត អាចជាញាណ និងអញ្ញាណ។ ចិត្តអញ្ញាណ មានផ្ទុកទៅដោយលំនឹក ដែលទទួលខុសត្រូវផ្នែកលំនឹក ដែលមានវិសាលភាពហួសពីមួយជីវិតបុគ្គល។ បញ្ហាថាតើមានរឿងរ៉ាវទាំងឡាយ ដូចជា លំនឹក ដែល

មានហួសពីវ័យកុមារភាព ទៅដល់ជីវិតអតីតកាលផ្សេងទៀត ពិតហើយស្ថិតនៅក្រោមការអង្កេតពិសោធនាពេលបច្ចុប្បន្ន។ នេះជាទិដ្ឋភាពដ៏សំខាន់នៃចិត្តវិទ្យា ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលមិនត្រូវបានគេទទួលយក ដោយអ្នកផ្តើមគំនិតចិត្តវិទ្យាលោកខាងលិច ដែលមានការទទួលស្គាល់។ វាអាចជាចំណាប់អារម្មណ៍ដែលបានបង្ហាញឱ្យឃើញយ៉ាងពិតប្រាកដដោយ Freud តាមវាក្យសព្ទ មត៌ករបស់មនុស្សហួសសម័យ (Archaic heritage of man) និងតាមវាក្យសព្ទ អញ្ញាណតាមបែបប្រមូលផ្តុំ (Collective unconscious)។

ធម្មជាតិនៃចិត្តក្នុងកម្រិតផ្សេងៗគ្នា ត្រូវបានពន្យល់នៅក្នុងសុត្តន្តបិដកដោយមានជំនួយ ពីសទិសភាព និងពាក្យប្រៀបមួយចំនួន។ ជួន កាលវាត្រូវបាននិយាយយោងទៅដល់ថាជាចរន្តនៃញាណ ជួនកាលវាត្រូវបានគេប្រៀប ប្រដូចទៅនឹងចលនានៃសត្វស្វាមួយក្បាល ដែលកំពុងធ្វើចល នាពីមែកឈើមួយទៅមែកឈើមួយទៀត ដោយមិនបានព្រលែងកណ្តាប់ដៃពីមែកឈើមួយទៀត។ វាក៏ត្រូវបានគេប្រៀបប្រដូច ទៅនឹងព្រះអគ្គី ដែលនឹងស្ថិតនៅតែនៅពេលណាដែលមានប្រេង។ល។

១០-ទិដ្ឋភាព៤យ៉ាងនៃបញ្ញត្តិអំពីចិត្ត

ក្រុមមិនមែនសម្ភារៈ៤យ៉ាងត្រូវការបញ្ជាក់ច្បាស់មួយចំនួន ព្រោះបញ្ញត្តិទាំងនេះនឹងត្រូវបានគេនិយាយយោងទៅដល់ជាថ្មីម្តងទៀត នៅពេលដែលមានការពិភាក្សាទិដ្ឋភាពបន្ថែមទៀត នៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា នៅក្នុងជំពូកជាបន្ត បន្ទាប់។ អត្ថន័យនៃពាក្យវិញ្ញាណ សង្ខារ វេទនា និងសញ្ញា ជាញឹកញាប់ត្រូវបានគេលំអៀងដោយការប្តូរទិសនៃបរិបទនិងការសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើន័យវា។ ដូច្នោះ វានឹងមានប្រយោជន៍ ដើម្បីរើសចេញនូវរបុំអត្ថន័យនូវចំណុចនេះ។ ជាងនេះទៀត បញ្ញត្តិទាំង៤នេះ ត្រូវបានគេមើលឃើញថាជាគន្លឹះ ដល់ការយល់ដឹងធម្មជាតិនៃបាតុភូតចិត្តក្នុងពុទ្ធសាសនា។ តាមពិតទៅ មានអ្នកប្រាជ្ញមួយចំនួន ដែលបានធ្វើការប្រៀបធៀបការវិភាគពុទ្ធសាសនាទៅនឹងបំណែងចែក ចិត្តជា៣ផ្នែកគឺពុទ្ធិ ទំនោរនិងសេចក្តីស្រឡាញ់ ជាបញ្ញត្តិមួយ ជាចរន្តទស្សនវិជ្ជាលោកខាងលិច តាំងតែពីក្នុងរជ្ជកាលលោកAristotle។ វាជាការពិតដែលថាចិត្តវិទូសម័យទំនើប ក្នុងប្រទេសលោកខាងលិច ពិចារណារឿងនេះ ថាជារូបភាពងាយស្រួលកម្រិតខ្ពស់ ដែលមិនបានធ្វើឱ្យសមនឹងភាពស្មុគស្មាញ នៃបាតុភូតចិត្ត។ ប៉ុន្តែអ្នកផ្សេងទៀត ដូចជា J. C. Flugel មានអារម្មណ៍ថា វាត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ ដោយមានការប្រុងប្រយ័ត្ន ឬការព្រមានមួយចំនួន សម្រាប់រៀបចំធម្មជាតិដ៏ពេញលេញនៃបទពិសោធរបស់យើង។

អ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយ ដែលបានរកឃើញមុខងារទាំង៣ ដ៏មានប្រយោជន៍ក្នុងការយល់ដឹងបញ្ញត្តិចិត្តខាងពុទ្ធសាសនា ចាត់ទុកវេទនា ថាជាវិសាលភាពនៃបទពិសោធដ៏មាន

ឥទ្ធិពល អជ្ឈាស័យ និងឆន្ទៈ(Sankhara) ថាជាវិសាលភាពទំនោរ និងប្រត្យក្សារម្មណ៍ (Sanna) និងវិញ្ញាណ(Vinnana) ថាជាទិដ្ឋភាពពុទ្ធិ។ នៅពេលដែលរឿងនេះអាចជាមធ្យោបាយមានប្រយោជន៍នៃការធ្វើផែនការប្រកប ដោយវិសាលភាពនៃបទពិសោធ និង អាកប្បកិរិយានោះ វាមិនសូវមានប្រសិទ្ធភាព ដើម្បីដាក់សេចក្តីទុកចិត្តទៅលើវាទាំងស្រុង។ នៅក្នុងអត្ថន័យជ្រាលជ្រៅជាងនេះទៀត ខន្ធទាំង៤ ដែលមានទំនាក់ទំនងនឹងផ្លូវចិត្ត មានវត្តមានក្នុងគ្រប់សភាពនៃញាណ និងបទពិសោធ។ ដូច្នេះ ហើយកត្តាចិត្ត ដូចជាឆន្ទៈ គឺមិនគ្រាន់តែជាអង្គដោយឡែកប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងផ្សារភ្ជាប់គ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ ជាមួយកត្តាផ្សេងទៀត។ តាមរបៀបបែបនេះ វិសាលភាពបទពិសោធទាំង៣ ជាផលនៃការវិភាគបែបអរូបី ផ្ទុយទៅវិញទិដ្ឋភាពទាំង៣ ត្រូវបានគេរកឃើញក្នុងសភាពនៃញាណ និងអាកប្បកិរិយាទាំងអស់។

វេទនា ដែលជាធាតុផ្សំអារម្មណ៍នៃបទពិសោធរបស់យើង ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាប្រភេទទាំង៣ នៃភាពរីករាយ ភាពឈឺចាប់ និងភាពធម្មតាជាកណ្តាល។ សញ្ចេតនា ត្រូវបានគេធ្វើចំណាត់ថ្នាក់ទៅជាសញ្ចេតនាខាងរាងកាយ និងខាងផ្លូវចិត្ត (Bodily and mental feelings)ហើយវាមានទំនាក់ទំនងទៅផងដែរនឹងសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ។ អារម្មណ៍រីករាយ ដាស់អារម្មណ៍ជំពាក់ចិត្ត (ឧបាទាន Attach- ment) របស់មនុស្ស ទៅនឹងវត្ថុទាំងឡាយ និងដាស់ភាពលោភលន់ផ្នែកសរីរាង្គឥន្ទ្រិយដែលមិនទាន់បង្ហាញឱ្យឃើញ។ អារម្មណ៍ឈឺចាប់ ដាស់កំហឹង និងសេចក្តីស្អប់ដែល មិនទាន់បង្ហាញឱ្យឃើញ។ មនុស្សដូចជាព្រះ ដែលចង់ធ្វើ ជាម្ចាស់លើតណ្ហានោះ ត្រូវតែលុបបំបាត់លក្ខណៈពិសេស ដែលមានការពាក់ព័ន្ធទៅនឹងអារម្មណ៍ទាំងបីនេះគឺៈ

1-ទំនោរចំពោះឧបាទាន ក្នុងអារម្មណ៍រីករាយ។

2-ទំនោរចំពោះការស្អប់ខ្ពើមក្នុងការឈឺចាប់។

3-ទំនោរធ្វើមិនដឹងឮ ក្នុងអារម្មណ៍អព្យាក្រឹត ឬធម្មតា។

មានវិសាលភាពសីលវិទ្យាគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ផងដែរ ដែលពិនិត្យមើលការវិភាគអារ ម្មណ៍។ បញ្ហាត្រូវបានគេលើកឡើង ថាតើមានសភាពគួរឱ្យរីករាយ ដែលគ្មានសោះ នៅក្នុងឧបាទាន។ នៅដំណាក់កាលនេះ ភាពខុសគ្នា ត្រូវបានបង្កើតឡើងរវាងភាពរីករាយ ដែលកើតមានឡើងក្នុងជីវភាពក្នុងគ្រួសារ (The pleasures of domestic life) និងភាពរីករាយ ដែលកើតឡើងពីការលះបង់ (The pleasures of renunciation) ដែលជាភាពរីករាយនៃការគិតឃើញត្រឹមត្រូវ និងអស្សាទ ដែលកើតចេញអំពីសភាពតាំងភាវនា។ល។ ប៉ុន្តែ សញ្ចេតនាដែលជាផ្នែកមួយនៃខណ្ឌបញ្ចឧបាទាន (Panca Upadana-Khandhas)នោះ មិនអាចត្រូវបានកាត់ផ្តាច់ចេញពីការប៉ាន់ស្មានទុកជាមុននៃអត្ត

(Ego)។ សញ្ចេតនា កើតចេញពីការចូលរួម ដោយការភ្ជោចតាមសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ និង សកម្មភាពចិត្តទទួលបានតាមប្រត្យក្សារម្មណ៍។

ដូចដែលបាននិយាយរួចមកហើយ សញ្ញាជាក្រុមមួយនៃក្រុមដែលមិនមែនជាសម្ភារៈទាំង៤ ជាញឹកញាប់ ត្រូវបានគេធ្វើឱ្យទៅជាប្រត្យក្សារម្មណ៍។ នៅពេលដែលក្រុមផ្សេងទៀតធ្វើឱ្យវាជាសម្មភាពបែបប្រត្យក្សារម្មណ៍នោះ វាទំនងជាថា ការបកស្រាយនៃពាក្យសញ្ញមួយ ដើម្បីឱ្យសមនឹងបរិបទទាំងអស់ និងការបញ្ចេញឱ្យឃើញរបស់វាទាំងអស់ គឺមិនអាចធ្វើទៅបានទេ។ ពាក្យសញ្ញា ត្រូវបានគេបែងចែកទៅជា Patigha-sanna និង Adivacana-sanna គឺសញ្ញាដែលកើតចេញពីទំនាក់ទំនងរវាងសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ ត្រូវបានគេ ចាត់ទុកថាជា Patigha-sanna។ អាទិវចនៈ (Adivacana) មានលក្ខណៈធម្មតា និងរាប់បញ្ចូលរូបភាព និងបញ្ញត្តិទទួលបានតាមរយៈសរីរាង្គឥន្ទ្រិយ។ ប្រត្យក្សារម្មណ៍អាចមាន៦ប្រភេទ គឺទម្រង់ ចក្ខុ សោតៈ ជីវ្ហា ឃានៈ និងឥន្ទ្រិយារម្មណ៍តាមរាងកាយ និងរូបភាពទាំងឡាយ។

អារម្មណ៍ និងប្រត្យក្សារម្មណ៍ កើតឡើងតែក្នុងទំនាក់ទំនងទៅនឹងឥន្ទ្រិយទាំងឡាយ (Indriya) និងទាំងនេះ កើតមានតែតាមរាងកាយ (The physical body)។ បញ្ញត្តិ២ផ្សេងទៀត សង្ខារ និងវិញ្ញាណ ដែលជាឫសគល់ដ៏ជ្រាលជ្រៅ តាមដំណើរការប្រែប្រួលនៃភវៈ (Bhava) និងភាពបន្តនៃសង្សារៈ (Samsaric continuity) និងវាស្ថិតនៅក្នុងសរីរាង្គឥន្ទ្រិយណាមួយ ដែលជាបុព្វហេតុសម្រាប់ភាពបន្តនោះ។ ព្រោះហេតុដូច្នេះហើយ ពាក្យសព្ទ២កើតឡើង ទាំងជាមួយការនិយាយយោងទៅដល់ខន្ធទាំង៥ ព្រមទាំងតាមទំនាក់ទំនងទៅនឹងបដិច្ចសមុប្បាទ។ សង្ខារ និងវិញ្ញាណ កើតឡើងតាមការវិភាគខន្ធដែលជាឧបាទានទាំង៥ តាមន័យចង្អៀត (Narrow sense) នៃអារម្មណ៍ទាំងនោះ និងតាមសកម្មភាពនៃញាណ ដែលសម្តែងឱ្យឃើញដោយខ្លួនឯងតែម្យ៉ាង ដើម្បីឱ្យរាងកាយ និងចិត្តស្ថិតនៅជាមួយគ្នា។ ប៉ុន្តែ វាមានខ្លឹមសារៈសំខាន់ជ្រាលជ្រៅផងដែរ ដែលជាទំនាក់ទំនងទៅនឹងរូបមន្តនៃបដិច្ចសមុប្បាទ។ ក្នុងការវិភាគធម្មជាតិនៃញាណក្នុងជំពូកជាបន្តបន្ទាប់គេនឹងនិយាយទៅដល់តួនាទីនៃវិញ្ញាណ ទាំងក្នុងទំនាក់ទំនងទៅនឹងអារម្មណ៍ថាជាផ្នែកមួយនៃខន្ធទាំង៥ ព្រមទាំងក្នុងតួនាទីជាការផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងដំណើរនៃបដិច្ចសមុប្បាទ។

តាមបរិបទនៃប្រត្យក្សារម្មណ៍ដែលទទួល បានតាមរយៈសរីរាង្គឥន្ទ្រិយនោះ មានការនិ យាយយោងទៅដល់ប្រភេទនៃញាណទាំង៦គឺ៖

- ចក្ខុវិញ្ញាណ (Visual consciousness) ដែលទទួលបានមកពីភ្នែក និងទ្រង់ទ្រាយវត្ថុ (Material shapes)

-សោតវិញ្ញាណ មកពីត្រចៀក (Auditary consiousness)និងសំឡេង

-ឃានវិញ្ញាណ មកអំពីច្រមុះ (Olfactory consciousness)និងក្លិន

-ជីវ្ហាវិញ្ញាណ (Gustatory consiousness) មកពីអណ្តាត និងរសជាតិ

-កាយវិញ្ញាណ(Bodily consciousness) មកពីរាងកាយ និងការប៉ះស្ទាប

-មនោវិញ្ញាណ (Mental consciousness) មកពីចិត្ត និងសភាពចិត្ត។

វិញ្ញាណក្នុងបរិបទទាំងនេះ អាចត្រូវបានគេផ្តល់នូវពុទ្ធិញាណ(Cognitive consciousness)

ក្នុងទំនាក់ទំនងទៅនឹងដំណើរនៃបដិច្ចសមុប្បាទ វិញ្ញាណត្រូវបានគេមើលឃើញថា ជាចរន្តមិនអាចបំបែកបាន ដែលត្រូវដឹកនាំតាមកំណើតថ្មី បង្កើតឡើងដោយកម្ម (Kamma)។ នៅទីនេះ វិញ្ញាណ គឺជាញាណទាំងស្រុង ដែលរាប់បញ្ចូលទាំងញាណ ព្រមទាំងព្រឹត្តិការណ៍ចិត្ត ដែលជាសំណល់នៃបុគ្គលម្នាក់ៗ។

ពាក្យសង្ខារ ក៏ត្រូវបានគេប្រើផងដែរ ក្នុងទំនាក់ទំនងទៅនឹងខន្ធ៥ ព្រមទាំងដំណើរបដិច្ចសមុប្បាទ។ ទោះបីជាវាមិនមានភាពរាងវៃ ដើម្បីកំណត់អត្ថសញ្ញាណអត្ថន័យអំពីសង្ខារ ជាមួយការប្រើប្រាស់ជាក់លាក់ណាមួយក៏ដោយក៏យើងអាចយល់ដឹងដ៏ទូលំទូលាយនូវប្រភេទ បរិបទពិតប្រាកដដែលវាកើតឡើង។ ក្នុងនាមជាផ្នែកមួយអ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយ មានអារម្មណ៍ថា បញ្ញត្តិនៃធន្ទៈ គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃអត្ថន័យរបស់វា ហើយក្នុងនាម ជាអ្នកផ្សារភ្ជាប់គ្នាក្នុងដំណើរនៃបដិច្ច សមុប្បាទ ជាញឹកញាប់ វាត្រូវបានគេផ្សារភ្ជាប់ ទៅនឹងការបង្កើតកម្ម។

តាមសកម្មភាពនៃធន្ទៈ សង្ខារ និងវិញ្ញាណ អាចជាញាណ និងអញាណ ហើយគេអាចរាប់បញ្ចូលវេទ្ធិចនិងអារម្មណ៍ទាំងអស់។ ប្រភេទទាំង៣នេះគឺៈ

-កាយ(Kaya) ដែលជាវេទ្ធិចខាងរាងកាយ

-វាចា ដែលជាវេទ្ធិច និងអារម្មណ៍ខាងពាក្យសម្តី

-មនោ (Mano) ដែលជាវេទ្ធិចខាងគំនិត និងអារម្មណ៍។

ដោយឡែកពីការប្រើប្រាស់ទាំងនេះ សង្ខារ ក៏ត្រូវបានគេប្រើ ដើម្បីបង្ហាញពីគំនិតដែលអ្វីមួយត្រូវបានគេដាក់លក្ខខណ្ឌថា គ្រប់អត្ថិភាព បាតុភូត គឺត្រូវមានលក្ខខណ្ឌ។ អត្ថន័យនេះ ត្រូវបានគេរកឃើញ នៅក្នុងពាក្យចាស់មួយថា កំណើតទាំងអស់ គឺអនិច្ចៈ។

ដូចដែលបាននិយាយរួចមកហើយ ពាក្យសង្ខារ មិនអាចត្រូវបានបកស្រាយដោយវាក្យសព្ទតែមួយ ដែលនឹងគ្របដណ្តប់ទៅលើការប្រើប្រាស់ទាំងអស់បានទេ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី បញ្ញត្តិធន្ទៈ បង្កើតរបុំដ៏សំខាន់ក្នុងអត្ថន័យនេះ ហើយនៅក្នុងសុត្តន្តបិដក ពាក្យចេតនា (Cetana) និងសង្ខារ ត្រូវបានគេប្រើជាវេវចនសព្ទ។ លក្ខណៈពិសេសនៃបញ្ញត្តិមួយផ្សេងមួយទៀតនៃសង្ខារ គឺថាវាផ្សំគ្នានូវសញ្ញាណការគិតទុកមុន ដែលជាទម្លាប់កើត

មានក្នុងពេលជាមួយគ្នា។ ក្នុងនាមជាផ្នែកមួយនៃខន្ធនោះ បរិបទមួយចំនួន សង្កត់ធ្ងន់ទៅលើការគិតទុកមុន និងឆន្ទៈនោះ ផ្ទុយទៅវិញ ការប្រើប្រាស់របស់វាក្នុងនាម ជាការផ្សារភ្ជាប់ក្នុងដំណើរនៃបដិច្ចសមុប្បាទ សង្កត់ធ្ងន់ទៅលើកត្តាថាមភាព ទម្លាប់ និងអារម្មណ៍។ ជាចុងបញ្ចប់ វាត្រូវបានគេលើកយកមកនិយាយម្តងទៀតថា ទាំងវិញ្ញាណ និងសង្ខារ មានការប្រើប្រាស់បរិបទផ្សេងគ្នា។ គេមិនអាចកាត់បន្ថយវាទៅដល់កម្រិតន័យតែមួយទេ ហើយមានការងារគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មួយចំនួនប៉ុណ្ណោះដែលត្រូវបានបង្កើតដោយបញ្ញត្តិទាំងនោះ គឺកំពុងត្រូវបានគេស្រាវជ្រាវនៅទីនេះផងដែរ។

ឯកសារយោង

-Dr. W. F. Jayasuriya, *The psychology & philosophy of Buddhism, an introduction to the Abhidhamma,* Bhudhist Misionary Society, 1988

-Brooke Noel Moore & Kenneth Bruder, *Philosophy, The Power of Ideas,* McGraw Hill, 2002.

-John W. Santrock, *Psychology,* McGraw Hill, 2005

-Padmasiri de Silva, *An Introduction to Budhist Psychology,* Library of Philosophy and Religion, 1978

-Robert H. Thouless, *Riddel Memorial Lectures*, Oxford, 1940.

-Mrs. C. A. F. Rhys Davids, *Buddhist Psychology*. London, 1914.

-Rune Johannson, *The psychology of Nirvana* London, 1965.

-Carl R. Rogers, *"Some Thoughts Regarding the Current Philosophy of the Behavioral Sciences", Journal of Humanistic Psychology,* Autumn, 1965.

-Stuart Hampshire (ed.), Philosophy of Mind, London, 1966.

-K. N. Jayatilleke, *Early Buddhist Theory of Knowledge,* London, 1963.